

C. Tóth Norbert

A VÁRADI SZENT LÁSZLÓ KIRÁLYRÓL ELNEVEZETT
TÁRSASKÁPTALAN MEGALAPÍTÁSA

Az 1450-es években V. László király, majd Zrednai (Vitéz) János váradi püspök tervezett Szent László tiszteletére társaskáptalant alapítani Váradon, s utóbbi kérelmére II. Pius pápa 1458 márciusában elrendelte az alapítás hátterének megvizsgálását, ennek eredményét azonban nem ismerjük, ahogyan a szándék megfeneklésének okát sem.¹ Az új társaskáptalan létrehozására végül mintegy fél évszázaddal később került csak sor, Kálmáncsehi Domokos püspöksége idején. Az új egyházi intézményt azonban nem önállóan, hanem a már létező, a Váradelőhegyen² Szent István első vértanú tiszteletére szentelt egykori premontrei konventtel egyesítve hozta létre a püspök. (Korábban ugyanakkor volt egy másik terv a váradelőhegyi épület benépesítésére, az előző püspök, Farkas Bálint ugyanis 1491-ben előbb a cisztercieket, 1494-ben pedig a kartauziakat szeretett volna betelepíteni, de ezek a kísérletek sem jártak sikerrel.) Az új társaskáptalan ennek megfelelően kettős patrocíniummal rendelkezett: a Szent László sírjának új kollégiuma és Szent István első vértanú egyháza nevet viselte, legalábbis kezdetben. Pár év elteltével ugyanis a társaskáptalan megnevezésében előbb felcserélődött a két szent neve, majd a 16. század elejére a szent király nevére vonatkozó rész kikopott belőle.³ Az általuk kibocsátott hiteleshelyi oklevelekben azonban az önmegnevezésükre a kezdetektől a váradelőhegyi Szent István első vértanú-egyház káptalana címet használták.⁴ Az alapítás után az új testület rögvest kidolgozta szabályzatát, azaz statútumait, amelyet Domokos váradi püspök meg is erősített.⁵

Röviden így foglalhatjuk össze ismereteinket az új társaskáptalanról Bunyitay Vince munkája nyomán, aki az intézmény alapítási idejének pontosabb

¹ *Bunyitay Vince*: A váradi püspökség története alapításától a jelenkorig I–III. Nagyvárad 1883–1884. I. 290.; *Kerny Terézia*: 1453. Adalékok és fölvetések Habsburg (V.) László Szent László tiszteletéhez. „Vállal magasabb mindeneknél.” A Szent László-herma Győrbe érkezésének 400. évfordulóján megtartott tudományos konferencia előadásai. Győr, 2007. június 25–27. (Arrabona – Múzeumi Közlemények 46/1.) Győr 2008. 374–375.

² Kiss Lajos vonatkozó tanulmánya: A középkori Promontorium Varadiense magyarul. Magyar Nyelv 87. (1991) 327–330. – alapján használom az általánosan elterjedt a „váradelőhegyi” megnevezést.

³ *Bunyitay V.*: A váradi püspökség i. m. II. 208–209.; *Bunyitay Vince*: Szent László király sírjának káptalana Váradon. Történelmi Tár (1879) 180–181. – Az utolsó kettős patrocínium említést 1513-ból ismerem (Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára Diplomatikai Levéltár [a továbbiakban: DL] 74345.).

⁴ Vö. *Bogdándi Zsolt*: A két váradi hiteleshely a 16. század első felében. In: Arcana tabularii. Tanulmányok Solymosi László tiszteletére I–II. Szerk. Bárány Attila – Dreska Gábor – Szovák Kornél. Debrecen–Bp. 2014. I. 33–36.

⁵ *Bunyitay V.*: Szent László sírjának káptalana i. m. 181.; *Uő*: A váradi püspökség i. m. II. 209.

meghatározását is – alapvetően két adat alapján – elvégezte. Az egyiket természetesen az új intézmény szabályzatában található információk jelentik, a másikat pedig a Szent László király sírja-egyház tagjaként szereplő, bizonyos Osvát nevű személy feltűnése az oklevelekben. Az említett statútumokat szintén Bunyitay Vince találta és jelentette meg előbb 1879-ben a pozsonyi káptalan 1811. évi, a jászói konvent magánlevéltárában található átírása alapján (ez ma lappang),⁶ majd alig pár évvel később (1883) a sajtóhibák miatt nagy részét újraközölte a püspökségről szóló monográfiájában.⁷ A statútum általa kiadott szövegében Bunyitay két korjelölésre alkalmas részletet talált: 1. az új egyháznak, illetve a kollégiumának alapítója Domokos püspök volt;⁸ 2. ugyanebben a részben szerepel egy Benedek nevű szerzetes, trinopolitani püspök, váradi kanonok és segédpüspök, a kollégium prépostja, akit – és őutána mindenki más – (ruszkai) Kornis Benedekkel azonosított.⁹

A másik dolog, amelynek segítségével Bunyitay Vince a társaskáptalan megalapításának időpontját Domokos püspökségén belül szűkebb időpontra tudta keltezni, a már említett Osvát nevű „áldozár”, akit 1497-ben már az új intézmény tagjaként említenek az oklevelek.¹⁰ Bunyitay tehát Kálmáncsehi Domokos váradi püspökségének kezdete (1495) és Osvát kanonok feltűnése (1497) nyomán tette az alapítást a két időpont, 1495 és 1497 közé. A testület tagjainak a kegyes cselekmények végzésén túl az elsődleges feladata a hiteleshelyi munkában való részvétel volt. Bunyitay Vince megállapításait a későbbi szerzők egytől egyig elfogadták, és ez így is rögzült az utóbbi száz évben.¹¹

Ennyi év elteltével azonban érdemes aprólékosabban is megvizsgáljunk a statútum korunkra maradt példányait, mivel az eddigi leírásokból úgy tűnik, mint ha egyetlen szöveghagyománnyal lenne dolgunk, és így nem lenne más teendők, mint elvégezni a szabályzat tartalmi vizsgálatát. A helyzet azonban nem

⁶ *Bunyitay V.*: Szent László sírjának káptalana i. m. 181–186. (A jászói példány jelzete: Fasc. 100, nr. 12.)

⁷ *Bunyitay V.*: A váradi püspökség i. m. II. 209–213., az eskü-formulák elhagyásával.

⁸ „Dominici episcopi ecclesie Waradiensis, domini videlicet et patroni, atque auctoris dicti novi collegii et ecclesie nostre capitularis predictae” – *Bunyitay V.*: A váradi püspökség i. m. II. 209.

⁹ „Első prépostjának megválasztásánál szintén figyelemmel voltak a monostor eredeti, szerzetesi jellegére, s első prépostja: Kornis Benedek neve előtt ott áll a »frater« szerzetesi jelző.” – *Bunyitay V.*: A váradi püspökség i. m. II. 208.

¹⁰ Uo. II. 209.

¹¹ Vö. *Oszwald Arisztid*: Fegyverneky Ferenc, sági prépost, rendi visitator. 1506–1535. In: Emlékkönyv Szent Norbert halálának 800 éves jubileumára (1134–1934). Fejezetek a magyar premontreik nyolcszáz éves múltjából. Kiadja a Jászói Premontrei Kanonok-rend gödöllői konventje. H. n. 1934. 69.; *Mályusz Elemér*: Egyházi társadalom a középkori Magyarországon. Bp. 2007. 64.; *Solymosi László*: Az egri káptalan dékánválasztási statútumai a XV. századból. Levéltári Közlemények 63. (1992) 139.; *Bogdándi Zsolt*: A váradi hiteleshely a szekularizációt követően. Erdélyi Múzeum 73. (2011) 104.; *Krisztof Ilona*: Egyházi középréteg a késő középkori Váradon (1440–1526). (Thesaurus Historiae Ecclesiasticae in Universitate Quinqueecclesiensi 4.) Pécs 2014. 86., 88–89.; A váradi egyház 1524. évi zsinati határozatai. Közreadja Jaczók Sándor. Bp. 2016. 105.; *Bogdándi V.*: A két váradi hiteleshely i. m. 32–33. (itt tollhiba folytán 1506. évi megerősítés szerepel).

ilyen egyszerű, és a korunkra maradt példányok még számos meglepetést tartognak számunkra. A szabályzatnak ugyanis nincsen pontos dátuma, az eddigi kutatás álláspontja szerint azt Domokos püspök erősítette meg, de a statútum szövege csak Turzó Zsigmond püspök 1508. évi megerősítéséből ismert. Ennek szövegét jelenleg Pozsonyban, a Szlovák Állami Levéltárban őrzik,¹² de e levéltári jelzet alatt nem egy, hanem két (egy datálatlan és egy 1508. december 15-ei kellettel rendelkező) példány szövege rejtőzik. (Ezekon túl léteznek még az 1508. évi határozatoknak az újkori átírásai – lásd fentebb.) Ezt a duplikációt eddig senki nem vette észre, ezért a ránk maradt szöveganyagot összevettem, és a két középkori példányt – filológiai szempontok érvényesítésével – közlöm a tanulmány végén lévő Függelékben. A kollégium alapítási időpontját e szabályzatok révén, illetve az új társaskáptalan tagjainak a forrásokban történő feltűnése alapján vizsgáltam meg újra. Ehhez az 1526. évvel bezárólag átnéztem a váradi székeskáptalan és az új társaskáptalan okleveleit,¹³ kigyűjtöttem az intézményben javadalommal rendelkező tagok neveit, majd az eddig a témában megjelent munkák adatait ellenőrizve és kiegészítve összeállítottam a társaskáptalani tagok névsorát (amihez ugyan rendelkezésünkre áll három lista, de sajnos egyik sem tartalmazza valamennyi javadalmas nevét), illetve elkészítettem a testület rekonstrukcióját.¹⁴

A társaskáptalani statútumok példányai

Az új társaskáptalan szabályzatát – mint láttuk, az 1811. évi pozsonyi káptalani példány alapján – Bunyitay Vince közölte. Az iratokkal azóta egyedül Solymosi László foglalkozott az egri székeskáptalan dékánválasztási szabályzatáról írt tanulmányában, amelyben röviden tisztázta a kutatás rendelkezésére álló példányokat. Megállapítása szerint az egykor volt négy példányból három, „(a) statútum mindkét záradékolt példánya”,¹⁵ továbbá a „Thurzó Zsigmond által 1508-ban megerősített példányról a pozsonyi káptalan” 1727. szeptember 28-ai átírása

¹² Slovenský národný archív (a továbbiakban: SNA), Hodnoverné miesto Bratislavská kapitula (Pozsonyi káptalan hiteleshelyi levéltára), Capsa 63, fasc. 4 M, nr. 11.

¹³ Megjegyzendő, hogy a kutatást nem segíti az a már Bogdándi Zsolt által is megállapított tény (*Bogdándi Zs.: A két váradi hiteleshely i. m. 34.*), hogy az MNL DL–DF adatbázisában az intézmény oklevelei egyfelől „váradhegyfoki káptalan” néven szerepelnek, másfelől pedig a „váradi káptalan” neve alatt találhatók meg.

¹⁴ Ennek metódusára lásd *C. Tóth Norbert: A pozsonyi társaskáptalan kanonokai 1425-ben.* (Az egyházi archontológia készítésének módszertana és gyakorlata) Acta Universitatis Szegediensis de Attila József nominatae Acta Historica 135. (2013) 103–111.

¹⁵ Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára Diplomatikai Fényképgyűjtemény (a továbbiakban: DF) 227563., SNA Hodnoverné miesto Bratislavská kapitula (Pozsonyi káptalan hiteleshelyi levéltára), Capsa 63, fasc. 4 M, nr. 11.

megvan,¹⁶ ellenben az 1811. évi, szintén a pozsonyi káptalan által készített hiteles másolata,¹⁷ amely alapján a szövegét Bunyitay Vince 1879-ben, illetve sajtóhibái miatt 1883-ban újra leközölte, ma már nincsen meg.¹⁸ (Később látni fogjuk, hogy e példány hiánya szerencsére nem nehezíti meg a helyzetünket.)

Figyelmünket a két „záradékolt” példányra érdemes fordítanunk (lásd Függelék II.). Mindkettő füzetalakban maradt fenn, de szövegük jelentősen különbözik egymástól. Az időben előbb leírt példányt egy ismeretlen személy javította, illetve kiegészítette. A másik, a Turzó Zsigmond váradi püspök által 1508. december 15-én megerősített példány a korábbi, időközben javított szöveg letisztázásával keletkezett, de ebből az akkor már nem időszerű részeket kihagyták. Ez utóbbit írták át előbb 1727-ben, majd 1811-ben, és ezt adta közre Bunyitay Vince. Kiadása azonban elfedi az annak alapjául szolgáló szöveg tartalmát, hiszen a korábbi időpontban lejegyzett szabályzat több ponton eltér a későbbiekben eszközölt kiegészítések révén összeállt 1508. évi példánytól. Ezen eltérések zöme az új kollégium alapítási idejének megállapításához nem szolgál érdemi információval, a többi viszont jó támpontot nyújt ehhez. Az eltérések többsége – szerencsénkre – „személyi jellegű”. A legelső rögtön a statútum bevezető részében található: a korábbi példányban szereplő „Domokos püspök” nevét a „főpap” szóra cserélték, az ugyanebben a mondatban álló „Benedek szerzetes trinopolitani püspök” kifejezést pedig elhagyták az 1508. éviben. A számunkra legfontosabb különbségek a 12. artikulusban és a szabályzat végén találhatók: az időben előbb keletkezett szöveg esetében a 12. és 13. címek között szerepel – más kézzel – a megerősítő záradék (*Mi, Domokos püspök ...*), míg az 1508. évi példányban ez természetesen hiányzik. A szabályzat lezárása szintén eltér egymástól, amíg a korábbi Domokos püspök, addig az 1508. december 15-ei példányon Turzó Zsigmond püspök sajátkezű megerősítő záradéka áll. Nézzük meg ezek után, hogy pontosan mit tudunk róluk!

Domokos püspök neve mögött, ahogyan azt már korábban megállapították, egyértelműen Kálmáncsehi Domokos váradi püspök rejtőzik. Domokos fehérvári prépostot, személynököt, a szekszárdi apátság kommandátorát Antonio Bonfini tanúsága szerint 1495. május 20-án nevezte ki II. Ulászló király a váradi püspökség élére, pápai megerősítésére pedig öt hónappal később, október 16-án került sor.¹⁹ Az egyházmegyét több mint hat évig kormányozta, 1501. július 27-én még

¹⁶ DF 286525. (SNA, Nagyváradai premontrei prépostság levéltára, Középkori oklevelek F. 1, N. 6.)

¹⁷ Jászói konvent házi (jelenleg: magán) lt. F. 100, N. 12. (szövege lappang, a DF-ben nincs meg.)

¹⁸ *Solymosi L.*: Egeri statútum i. m. 139. 13. jegyzet.

¹⁹ *C. Tóth Norbert*: Magyarország késő középkori főpapi archontológiája. Érsekek, püspökök, illetve segédpüspökeik, vikáriusaik és jövedelemkezelőik az 1440-es évektől 1526-ig. (A Győri Egyházmegyei Levéltár Kiadványai. Források, feldolgozások 27.) Győr 2017. (a továbbiakban: Egyházi arch. 1440–1526.) 111.

a püspökség élén találjuk,²⁰ de valamikor az év nyarán áthelyezték az erdélyi püspökség élére.²¹ Kálmáncsehi Domokos nevével négyszer, ebből háromszor csak a korábbra keltezhető szövegben találkozunk. Érdekes ezeket szövegkörnyezetükkel együtt egyesével is bemutatni. Az első alkalommal a kanonoki eskü leírásában szerepel a neve (*Ego .N. iuro [...] reverendissimo domino Dominico episcopo ecclesie Waradiensi*) mint az az egyházmegyes főpap, akinek többek között az esküt kell letenni. Az 1508. évi példányban itt (értelemszerűen) a „Domokos püspök” kifejezés helyett a „főpapak” (*prelato*) szó áll.²² A második alkalommal már a szabályzat bevezető, a szakirodalom által sokat idézett részében tűnik fel a püspök neve az új kollégium és társaskáptalan patrónusaként és alapítójaként (*domini Dominici episcopi ecclesie Waradiensis, domini scilicet et patroni atque auctoris dicti novi collegii et ecclesie nostre capitularis predictae*). A harmadik és negyedik esetben, mivel mint a korábbi szabályzat megerősítője szerepel, a neve és a „záradék” szövege – szintén nem meglepő módon – hiányzik az 1508. évi példány szövegéből. A két megerősítő záradék közül a szabályzat végén található a szűkszavúbb, itt ugyanis csak a püspök neve és a megerősítés sajátkezdésének rögzítése (*Nos Dominicus episcopus confirmamus et hos articulos manu propria etc.*) szerepel. A harmadik viszont hosszabb és korhatározó jelleggel bír, ennek szövegét a 12. artikulus után jegyezték le: előbb elkezdtek ugyanazon oldal alján (*Nos Dom*), majd – talán ráébredve, hogy nem fog elférni a szöveg – kihúzták és a következő oldal tetején újakezdték és leírták a megerősítés szövegét (*Nos Dominicus episcopus ecclesie Waradiensis postulatus ecclesie Albensis Transsilvane has constitutiones presentes et facturas²³ honorabilis capituli ecclesie Sancti Stephani prothomartiris de promontorio Waradiensi per prepositum et canonicos unanimiter editas ex certa scientia nostra approbamus et roboramus atque confirmamus presente proprio cirografo nostro etc.*), végül folytatták a 13. artikulussal (ennek oka egyelőre nem világos). A szövege szerint tehát „a váradelőhegyi Szent István első mártír-egyház káptalanának szabályait, amelyeket a prépost és a kanonokok egyöntetűen hoztak meg, Domokos váradi és kijelölt erdélyi püspök saját biztos tudomásával jóváhagyja és megerősíti saját aláírásával”. (Mindkét záradék a szövegnek megfelelően sajátkezdű.)²⁴ Az idézett rész, illetve a statútum – korábbi – szövege alapján is egyértelmű, hogy azok megerősítésére nem közvetlenül a meghozataluk után, hanem később került sor. Ennek időpontja viszonylag könnyen meghatározható: az aláírás szerint Domokos már kijelölt erdélyi püspök volt. E főpapi székben elődje,

²⁰ Egyházi arch. 1440–1526. 111., DF 238917.

²¹ Egyházi arch. 1440–1526. 62.

²² Az idézett részeket lásd Függelék II.

²³ Így.

²⁴ Vö. DF 201475., DF 201479.

vingárti Geréb László 1501. június 20-án még erdélyi püspökként szerepel, július 27-én viszont a püspökség – aznap, amikor Domokost még váradi püspöknek címezték Budáról – már üresedésben volt,²⁵ mivel Geréb időközben elnyerte a kalocsa-bácsi érseki széket.²⁶ Ebből tehát az következik, hogy a társaskáptalan szabályzatának Kálmáncsehi Domokos általi megerősítésére 1501 nyarán került sor. Felmerül a kérdés, hogy a szabályzat első változata vajon mikor készülhetett – ez azonban szorosán összefügg az alapítás tényével, ezért mielőtt erre kitérnénk, lássuk, mit mondhatunk a másik, Benedek nevű személyről.

Ki volt Benedek prépost?

Benedek trinopolitani püspöknek, az új társaskáptalan prépostjának neve háromszor szerepel a korábbi és egyszer a későbbi, 1508. évi verzióban. Először szintén csak a korábbi verzióban, a kanonoki eskü szövegében találkozunk a névvel, mint akinek azt szintén le kellett tennie (*domino fratri Benedicto episcopo Trinopolitanensi, preposito*). Másodszor (*nos reverendus in Christo pater et dominus frater Benedictus episcopus Trinopolitanensis ac canonicus et in pontificalibus vicarius ecclesie Waradiensis ac prepositus et canonicus novi collegii sive sepulchri Beatissimi regis Ladislai ac capituli ecclesie Beati Stephani prothomartiris de promontorio Waradiensis cupientes*) és harmadszor (*domini fratris Benedicti episcopi, prepositi nostri*) a szabályzat bevezetőjében, végül negyedszer a 2. artikulusban (*dominus frater Benedictus episcopus et prepositus noster*). Az idézetekben szereplő Benedek püspök-prépostot – mint arról már szó esett – Bunyitay Vince a váradi káptalan 1497. évi privilégiuma alapján ruszakai Kornis Benedekkel azonosította.²⁷ Az azonosítás azonban az oklevél révén biztosan nem történhetett, mivel annak méltóságsorában ugyan valóban szerepel „Benedek trinopolitaneai püspök és éneklőkanonok” neve, de család- vagy ragadványnevével sem itt,²⁸ sem a váradi káptalan többi kiadványában nem találkozunk.²⁹ Ennek ellenére a társaskáptalan „első” prépostjának neve Bunyitay Vince nyomán a szakirodalomban így rögzült, életpályáját pedig az alábbiak szerint rajzolták meg.

Ruszakai Kornis Benedek szerzetes 1493–1499 között váradi éneklőkanonok, szintén 1493-tól trinopolitaneai püspök, utóbb váci kanonok, 1497 körül már a Szent László király-egyház prépostja, egyúttal váradi segédpüspök volt. 1500-ban elnyerte a leleszi préposti javadalmat is, majd mivel valamelyik javadalma miatt simónia címén vádat emeltek ellene, elhagyta Váradot és Leleszen

²⁵ Egyházi arch. 1440–1526. 61–62.

²⁶ Egyházi arch. 1440–1526. 37. (az első biztos adatot csak október elejéről ismerjük).

²⁷ *Bunyitay V.*: A váradi püspökség i. m. II. 161., 208., 217.

²⁸ DL 99173.

²⁹ DL 98365., DL 46244., DL 62959., DL 62955.

telepedett le, ahol aztán elnyerte a drivasti címzetes püspökséget.³⁰ Mindehhez a későbbi szerzők még annyit tettek hozzá, hogy Kornis Benedek drivasti püspökként egyúttal Kálmáncsehi Domokos váradi püspök vikáriusaként tevékenykedett egészen 1518. január 26-án bekövetkezett haláláig.³¹

Fentebb már utaltam rá, hogy a váradi káptalan méltóságsoros privilégiumai 1493 és 1499 között valóban feltüntettek egy Benedek nevű éneklőkanonokot, ám neve mellett szerzetességén és trinopolitaneai püspökségén kívül egyéb nem szerepel.³² E Benedek személyazonosságának meghatározásához egy Bunyitay Vince által tévesen idézett 1493. évi forráshoz³³ kell fordulnunk. A szerző és őt követve mindenki e pápai irat alapján Kornis Benedek távozását Váradról egy simóniaügyhöz köti. Érdemes ezért a Kornis Benedekre vonatkozó biztos forrásainkat megvizsgálni: ruszakai Kornis Miklós fia, Benedek először 1497. április 17-én szerepel a jászói konvent oklevelében váci kanonokként,³⁴ majd augusztus 21-én immár a váci káptalan oklevelében (*canonicus noster socius*) ugyanígy.³⁵ Három évvel később, 1500. február 21-én a személynöki iroda³⁶ és március 27-én a budai káptalan kiadványában még mindig a székeskáptalan tagjaként említik.³⁷ Természetesen váci kanonoksága nem zárna ki, hogy más intézményben is rendelkezzen javadalommal, de a négy adat mindegyikében csak ezt említették meg, ami inkább arra utal, hogy nem volt neki másik. Alig két héttel később, 1500. április 11-én Kornis Benedek már leleszi préposti címmel kerül élénk,³⁸ elődje, Vémeri Zsigmond szűk két hónappal korábban, február 9-én hunyt el.³⁹ A szakirodalom által emlegetett drivasti püspöki címet 1512-ben már viselte, míg a váradi segédpüspöki méltóságot II. Ulászló királytól – a váradi püspökség üresedése idején – 1513. március 11-én

³⁰ *Bunyitay V.*: A váradi püspökség i. m. II. 161–162.

³¹ *Kristóf I.*: Váradi káptalanok i. m. 224/85. sz.; *Varga Lajos*: A váci székeskáptalan Báthory püspök idején. In: Báthory Miklós váci püspök (1474–1506) emlékezete. Szerk. Horváth Alice. Vác 2007. 89.

³² „fratre Benedicto episcopo Tripolitanensi(!) cantore” – DL 98365., „fratre Benedicto episcopo Tripolitano(!) cantore” – DL 46244., „fratre Benedicto episcopo Trinopolitanensi cantore” – DL 62959., „Benedicto episcopo Trinopolitanensi cantore” – DL 99173., „fratre Benedicto episcopo Trinopolitanensi cantore” – DL 62955.

³³ *Bunyitay V.*: A váradi püspökség i. m. II. 162.: „Római Dataria levéltára: VI. Sándor pápa 2-ik éve, VI. 163. 1.”

³⁴ DL 84782.

³⁵ DF 269878.

³⁶ Az oklevél a király nevében kelt, de a bevallásra Ellyevölgyi János ítélmester előtt került sor (vö. *C. Tóth Norbert – Horváth Richárd – Neumann Tibor – Pálosfalvi Tamás*: Magyarország világi archontológiája 1458–1526. I. Főpapok és bárók. [Magyar Történelmi Emlékek. Adattárak] Bp. 2016. [a továbbiakban: Archontológia 1458–1526.] I. 75.).

³⁷ DL 8884647.

³⁸ DL 20931. vö. *Kumorovitz Bernát*: A leleszi prépostság tagjai és hiteleshelyi személyzete 1569-ig. In: Emlékkönyv Szent Norbert halálának 800 éves jubileumára i. m. 28.

³⁹ Egyházi arch. 1440–1526. 129.

nyerte el.⁴⁰ (Így természetesen nem Kálmáncsehi Domokost, hanem a kiskorú⁴¹ Perényi Ferencet „helyettesítette” a váradi egyházmegye szentszéki ügyeiben.)

Visszatérve tárgyunkhoz, mint láttuk, Kornis Benedeknek az 1490-es években – forrásaink szerint – nemhogy váradi, de semmilyen más(ik) javadalma sem volt. Ráadásul a Bunyitay által hivatkozott dokumentum VI. Sándor pápa uralkodásának második évében kelt,⁴² s mivel az egyházfőt 1492. augusztus 11-én választották meg,⁴³ így a simóniát tárgyaló forrás 1493. augusztus 12. és 1494. augusztus 11. között keletkezhetett (volna), ekkor viszont – jelenlegi tudomásunk szerint – Kornis Benedeknek még semmilyen javadalma sem volt.

A Bunyitay Vince által idézett bulla szerencsére ma is megtalálható a Vatikáni Apostoli Levéltárban,⁴⁴ és az nem más, mint a Czaich Ágoston Gilbert által 1904-ben regesztában közölt pápai kinevezés szövege. Eszerint VI. Sándor pápa 1493. január 2-án Szegedi Benedek minoritát, akinek van már egy 200 aranyforint jövedelemmel járó váradi kanonoksága, kinevezte trinopolitaneit⁴⁵ püspökké, és egyúttal engedélyezte számára, hogy főpapi tevékenységet végezzen a váradi egyházmegyében.⁴⁶ A fentiek alapján az 1493 szeptemberében éneklőkanonoki javadalommal felbukkanó Benedek szerzetes, trinopolitaneit püspök biztosan azonos Szegedi Benedek minoritával és trinopolitaneit püspökkel, és így kétségteljesen a státútumokban szereplő Benedek püspök-préposttal is.

Szegedi Benedek tehát 1493. január elején nyerte el a trinopolitaneit püspöki címet, majd még ez év második felében a váradi éneklőkanonoki javadalmat. Elődje, az 1487 tavasz⁴⁷ óta a leleszi prépostság kommandátorsága⁴⁸ mellett az éneklőka-

⁴⁰ Uo. 113.

⁴¹ Ferenc 1498 körül született (vö. Johann Cuspinians Briefwechsel. Gesammelt, herausgegeben und erläutert von Hans Ankwicz v. Kleehoven. [Veröffentlichungen der Kommission zur Erforschung der Geschichte der Reformation und Gegenreformation. Humanistenbriefe II. Band] München 1933. 81., amely szerint 1516-ban 18 éves volt, és apja, Imre nádor Bécsbe szeretne küldeni tanulni).

⁴² „Római Dataria levéltára: VI. Sándor pápa 2-ik éve, VI. 163. 1.” – *Bunyitay V.*: A váradi püspökség i. m. II. 162.

⁴³ Oklevéltani naptár. Brinckmeier, Grotefend és Knauz művének felhasználásával szerk. Szentpétery Imre. Bp. 1912. 35.

⁴⁴ A forrás előkeresését Nagy Katalinnak, a Fraknói Kutatócsoport és a Moravcsik Intézet vatikáni levéltári rezidensének köszönöm.

⁴⁵ A regesztában „trinopolysit”, de az eredetiben „trinopolitaneit” áll.

⁴⁶ *Czaich A. Gilbert*: Regesták VI. Sándor pápa korából. Történelmi Tár Új Folyam 5. (1904) 162. – Az adatot idézik: *Karácsonyi János*: Szt. Ferencz rendjének története Magyarországon 1711-ig. Bp. 1923. I. 75.; *Kristóf I.*: Váradi káptalanok i. m. 247/139. sz.

⁴⁷ 1487. ápr. 1. (DL 74627., vö. DL 107390.), további adatok: 1487. ápr. 28. (DL 19261.), 1487. okt. 1. (DF 254473.), 1488. aug. 28. (DL 65142.), 1488. szept. 18. (*Hosthy*, DF 278643., másolata: DL 88735.), 1489. szept. 26. (DF 278644.), 1490. nov. 14. (DL 19688.), 1492. júl. 15. (*Ostfi*, DF 210832.)

⁴⁸ 1484. aug. 1. (DL 18991.) – 1493. aug. 18. (DL 97505.) – Vö. *Kumorovitz B.*: A leleszi prépostság tagjai i. m. 28.

nonokságot is viselő asszonyfalvi Ostfi Miklós⁴⁹ utoljára 1493. május 25-én szerepel a váradi káptalan oklevelének méltóságsorában,⁵⁰ és valamikor szeptember 2-a előtt halt meg. A leleszi prépostság élén ugyanis e napon már Vémeri Zsigmondot találjuk,⁵¹ a váradi éneklőkanonoki javadalmat pedig 5-én már Szegedi Benedek töltötte be.⁵² Javadalomviselésének végét azonban nem tudjuk ennyire pontosan meghatározni: az biztos, hogy 1499. augusztus 11-én a váradi káptalan oklevele szerint még ő volt az éneklőkanonok,⁵³ viszont az éneklőkanonok személyére a következő adatunk majdnem napra pontosan öt évvel későbből van: 1504. augusztus 18-án már egy bizonyos Mihály viselte azt.⁵⁴ A társaskáptalan szabályzatának első megerősítése alapján – emlékezzünk, erre 1501 nyarán került sor – Szegedi Benedek méltóságviselését is két évvel tovább, legalább 1501-ig számíthatjuk, azt azonban, hogy utána mi történt, nem tudjuk. A mondott Mihály az éneklőkanonoksága mellett 1505-ben elnyerte a salonai címzetes püspökséget, és ami számunkra rendkívül fontos, e pápai kiadványban egyúttal a váradelőhegyi Szent István protomártír-egyház prépostjaként is szerepel,⁵⁵ sőt ekkoriban Szatmári György, a korábbi váradi, ekkor már pécsi püspök⁵⁶ vikáriusaként is kimutatható.⁵⁷ Javadalmait 1510. szeptember 3-a után bekövetkezett haláláig viselte.⁵⁸

A társaskáptalan alapítási ideje

Visszatérve a státútum első változatának keletkezésére, előbb a társaskáptalan alapítási idejéről kell szólni. Mint láttuk, Bunyitay Vince munkájában az alapítást

⁴⁹ *Kristóf I.*: Váradi káptalanok i. m. 187/9. sz. (1492–1493) – Előtte, 1456 és 1481 között esztergomi nagyrépost (*C. Tóth Norbert*: Az esztergomi székes- és társaskáptalanok archontológiája 1100–1543. [Subsidia ad historiam mediæ aevi Hungariae inquirendam 9.] Bp., 2019. 25.), majd 1483 és 1484 között pécsi nagyrépost volt (*Fedeles Tamás*: A pécsi székeskáptalan személyi összetétele a késő középkorban [1354–1526]. [Tanulmányok Pécs történetéből 17.] Pécs 2005. 316. 14. sz.), korábban tévesen írtam, hogy nem töltötte be a méltóságot).

⁵⁰ DL 46227.

⁵¹ *Végh András*: Buda város középkori helyrajza I–II. (Monumenta Historica Budapestinensia XV–XVI.) Bp. 2006–2008. II. 125/435. sz.

⁵² DL 98365.

⁵³ DL 62955.

⁵⁴ DL 46682. vö. *Kristóf I.*: Váradi káptalanok i. m. 233/102. sz. (1504–1510).

⁵⁵ „domini Michaelis, electi Salonensis, pro annata canonicatus et prebende ac cantorie Varadiensis, necnon prepositure Sancti Stephani Protomartiris de promontorio Varadiensis diocesis” – Cameralia documenta pontificia de Regnis Sacrae Coronae Hungariae (1297–1536) I–II. Feltárta, szerk., közreadja Lukács József – Tusor Péter – Fedeles Tamás. (Collectanea Vaticana Hungariae. Classis I, vol. 9–10.) Bp.–Róma 2014. (a továbbiakban: Cameralia) II. 1364. sz.

⁵⁶ Egyházi arch. 1440–1526. 92., 112.

⁵⁷ DF 283253., pag. 17. – Vö. Egyházi arch. 1440–1526. 112., ahol ugyan kérdőjellel, de mint váradi segédpüspök szerepel, ez az előbbi adat fényében azonban nem túl valószínű.

⁵⁸ DL 97631. (ebben a váradi éneklőkanonokság kommandátoraként szerepel), 1511. július 5-én már néhai (Cameralia II. 1376. sz.).

egy bizonyos Osvát⁵⁹ nevű presbiterre vonatkozó adatok (1497-ben említik a Szent László-egyház tagjaként), illetve Kálmáncsehi Domokos püspökségének kezdete (1495) alapján 1495 és 1497 közé tette, és az alapító személyét Domokos püspökben határozta meg, mégpedig a statútum szövege alapján (*domini Dominici episcopi ecclesie Waradiensis, domini scilicet et patroni atque auctoris dicti novi collegii et ecclesie nostre capitularis predictae*).⁶⁰ Bunyitay Vince megállapítását az előbbi érvek valóban alá is támasztják, de könyve megjelenése óta a középkorra vonatkozó forrásbázis jelentős bővülése, valamint kutatásaim nyomán előkerült újabb archontológiai adatok az alapítás idejének és az alapító személyének újragondolására ösztönöztek.

Az alapítás idejének kérdéses voltára utaló első jelek a Mátyás-kor végéről bukkanak fel: 1488-ban és 1489-ben ugyanis már szerepel a forrásokban egy György nevű személy, aki magát a váradi Szent László-egyház prépostjának nevezte.⁶¹ A mondott György, jóllehet ez előbbi adatokat nem hasznosították, korántsem ismeretlen a szakirodalom számára, apját Bálintnak hívták és 1468-ban már több egyházi javadalommal rendelkezett: váradi kanonok és bihari főesperes, illetve egyúttal a váradelőhegyi Szent István protomártír-egyház prépostja is volt.⁶² Mindezen javadalmi az újabb kutatások révén már egy évvel korábbról is adathatóak, sőt 1467. október 22-ei, Rómában benyújtott kérelméből ismerjük „családnevét” is, ezek szerint Bálint fia, György a Szentimrei családból származott.⁶³ Ez, illetve 1473. és 1474. évi oklevelein többé-kevésbé épen fennmaradt pecsétképének lenyomata (amely egy jobbra forduló griffet madárlábakkal és szárnyakkal ábrázol)⁶⁴ alapján György a Tomaj nemzetségnek a Heves megyei Szentimrén is birtokos Abádi-ágából⁶⁵ származott, noha a családfán egyelőre nem tudjuk elhelyezni. 1450-ben iratkozott be a krakkói egyetemre és négy év múlva szerezte meg

⁵⁹ A szóban forgó Osvát vélhetően azonos a társaskáptalanban utóbb adatható Kanizsai Osváttal, a rájuk vonatkozó adatok ugyanis tökéletesen kiegészítik egymást: Osvát utójára 1499. ápr. 8-án (DL 20817.), míg Kanizsai Osvát először 1501. júl. 22-én (DL 88866.) szerepel; a „vezetéknev” feltűnésére magyarázatot adhat, hogy a káptalan minden tagja esetében feltüntették azt a hiteleshelyi oklevelekben (ugyanilyen példa még György és Székelyhidi György kanonok is).

⁶⁰ *Bunyitay V.*: A váradi püspökség i. m. II. 209.

⁶¹ „prepositus Sancti regis Ladislai in ecclesia Waradiensis” – 1488. júl. 30. (DF 215420.), 1489. márc. 21. (DL 46112.), 1489. júl. 28. (DF 215483., DF 229012.).

⁶² *Kristóf I.*: Váradi káptalanok i. m. 206/50. sz. (1468–1475, 1484); *Bunyitay V.*: A váradi püspökség i. m. II. 152.

⁶³ Archivio Apostolico Vaticano (a továbbiakban: AAV) Regesta supplicationum vol. 616, fol. 13r-v. (Köszönöm Szovák Kornélnak, hogy felhívta a figyelmemet a forrásra.)

⁶⁴ DL 55969., 55975. – Köszönöm Lövei Pálnak az azonosításban nyújtott segítségét.

⁶⁵ *Engel Pál*: Középkori magyar genealógia. In: Magyar középkori adattár. (Arcanum Digitéka) CD-ROM. Bp. 2001. Tomaj nem 9. tábla: Abádi; *Csánki Dezső*: Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában I–III., V. Bp., 1890–1913. (a továbbiakban: Csánki) 70., 74.

a szabad művészetek baccalaureusa fokozatot (javadalma ekkor még nem ismert).⁶⁶ Míg a váradi kanonokságát minden bizonnyal haláláig viselte, addig a bihari főesperesség élén, utóbb már kommandátorként, csupán 1474-ig tudjuk kimutatni.⁶⁷ György prépost az 1480-as években, Nagylucsei Orbán győri püspök kincstartósága (1478–1490)⁶⁸ idején a pénzügyigazgatás szervezetében tűnt fel: 1481 őszén Erdélyben tevékenykedett, mint az ottani sókamarak ispánja és királyi jövedelmek adminisztrátora.⁶⁹ Két évvel később, 1483. szeptember elején már a leleszi préposti javadalom birtokában volt, amelyet azonban alig egy évig viselt,⁷⁰ mivel 1484. augusztus 1-jén már a fentebb említett Ostfi Miklós töltötte be a méltóságot.⁷¹ (Miklós – mint láttuk – a pécsi székeskáptalan éléről „érkezett” Leleszre.)⁷² György 1488-ban egri kanonokként,⁷³ a következő évben pedig az egri püspökség javainak adminisztrátoraként tevékenykedett,⁷⁴ történetesen ekkor éppen Orbán kincstartó viselte a püspöki címet,⁷⁵ így egyértelműen kijelenthető, hogy György a kincstartó családjának tagja maradt erdélyi megbízatása után is.⁷⁶ A „váradi” prépostságának megnevezésében az általa kiadott oklevelek intulációjában 1484 után⁷⁷ változás történt és – ahogyan láthattuk – 1488–1489-ben már a Szent László-egyház prépostjaként tűnt fel, és ezek egyúttal utolsó említései is.

Kérdés egyelőre, hogy a György által viselt váradelőhegyi préposti címmel mi történt – továbbra is ő töltötte-e be, vagy esetleg átadta másnak a javadalmat –, ekkor ugyanis még nem voltak egyesítve a Szent István első vértanúról és Szent László király sírjáról nevezett egyházak (az eddigi szakirodalom szerint, az utóbbi még nem is létezett). Mindenesetre öt évvel később, 1494-ben már Alattyáni Miklós sebszetei címzetes püspök (1477–1499), váradi segédpüspök (1480–1494)⁷⁸ és nagyprépost

⁶⁶ *Haraszti Szabó Péter – Kelényi Borbála – Szőgi László: Magyarországi diákok a prágai és a krakkói egyetemeken 1348–1525. II. Magyarországi diákok a középkori egyetemeken.* Bp. 2017. 124/857. sz. – *Vö. Haraszti Szabó Péter – Kelényi Borbála: Magyarországi diákok francia, angol, itáliai és német egyetemeken a középkorban 1100–1526. III. Magyarországi diákok a középkori egyetemeken.* Bp. 2019. 280/676. sz.

⁶⁷ 1474. VI. 11. (DL 45565., kommandátor, hátlapi feljegyzés).

⁶⁸ Archontológia 1458–1526. I. 130.

⁶⁹ *Draskóczy István: A magyarországi kőso bányászata és kereskedelme (1440–1530-as évek).* (Magyar történelmi emlékek. Értekezések) Bp. 2018. 366., további adat: 1481. nov. 11. (DF 245345., a kincstartó levelében: *per [...] dominum Georgium prepositum.*)

⁷⁰ 1483. nov. 11. (DF 223755.), 1484. jún. 20. (DF 223769., DF 229012.).

⁷¹ DL 18991.

⁷² *Fedéles T.: Pécsi székeskáptalan i. m.* 316/14. sz.

⁷³ *C. Tóth Norbert: Az egri káptalan archontológiája 1387–1526.* Turul 88. (2015) 65.

⁷⁴ Egyházi arch. 1440–1526. 51.

⁷⁵ Archontológia 1458–1526. I. 130.

⁷⁶ Mindehhez hozzátehetjük, hogy Orbán és családja zálogos részekkel rendelkezett Abád, Szentgyörgy, Szentimre stb. birtokokban (Csánki I. 74., DL 18611.).

⁷⁷ Utoljára 1484. június 20-án szerepel ez a megnevezés (*prepositus Waradiensis*: DF 223769.).

⁷⁸ Egyházi arch. 1440–1526. 110.

(1490–1499)⁷⁹ volt a váradelőhegyi Szent István protomártír-egyház prépostságának kormányzója.⁸⁰ A következő ismert személy, Szegedi Benedek már az egyesített társaskáptalan, azaz a Szent László király (sírja)-egyház és a Szent István első vértanú egyház prépostjaként szerepel. A két intézmény összevonásának lehetséges időpontjára két adatunk van: az első Várad Páter kalocsa-bácsi érsek 1496. november 15-ei levele Alattyáni Miklós sebastei címzetes püspökhöz a váradelőhegyi kartauzi monostorra vonatkozó pápai bulla ügyében (ahol a címzésben ugyan nem szerepel váradelőhegyi kormányzósága, de az a levél tartalma alapján feltételezhető).⁸¹ Ide kapcsolható még (Kanizsai) Osvát „áldozár” első említése is, akit 1497. augusztus 21-én a Szent László király-egyház új kollégiumának kanonokaként (*canonicum novi collegii Beati Ladislai regis in dicta ecclesia nostra fundati*) küldött ki hiteleshelyi munkára a várad székaskáptalan.⁸² A második adat az új, egyesített intézmény bekapcsolódásának – valójában az első ilyen jellegű oklevelük fennmaradásának – az időpontja, 1500. július 28.⁸³ Vagyis 1496 végén még önállóan szerették volna újraéleszteni a váradelőhegyi konventet – miközben, mint láttuk, legalább 1488 óta a Szent László (király)-egyház is létezett már –, de e terv valamikor 1499 végére kútba esett, és végül nem a kartauziak, hanem a székesegyházon belül (lásd Osvát kanonok intézményének megnevezését fentebb) már működő kollégium kapta meg a monostort.

Mindezek után több megválaszolendő kérdés is felmerül: ha György 1488-ban már a Szent László királyról nevezett egyház prépostja volt, akkor ki alapította azt; ha pedig Domokos várad püspök volt az alapító, akkor György milyen egyház prépostja volt. Esetlegesen felmerülhet, hogy Kálmáncsehi Domokos még várad püspöksége előtt, fehérvári prépostsága (1474–1495)⁸⁴ idején fundálta volna az egyházat, de ezt a jelenlegi ismereteink szerint biztosan kizárhatjuk. Ugyanígy elvethetjük azt a lehetőséget, hogy az 1488-ban említett Szent László király-egyház nem azonos a később új kollégium néven szereplő egyházzal, mivel Váradon nem volt másik ilyen nevű egyházi intézmény.⁸⁵ Az előbbieket alap-

⁷⁹ *Kristóf I.*: Várad káptalanok i. m. 185/1. sz.

⁸⁰ 1494. aug. 3.: „gubernatoris praepositurae antedictae” (Compendiaria descriptio foundationis ac vicissitudinem episcopatus, et capituli M. Varadinensis. Concinnata per Josephum Aloysium Kereszturi. Magno-Varadini 1806. 251.).

⁸¹ Petri de Wárad ecclesiarum Colocensis et Bachiensis canonice unitarum archiepiscopi epistolae cum nonnullis Wladislai II. regis Hungariae literis Petri causa scriptis. Praefatus est, et indicem chronologicum subjecit Carolus Wagner. Posonii–Cassoviae 1776. 252–253. (nr. 135.) (DF 290345. pag. 277. [nr. 30.]) – Az adatra Somogyi Szilvia hívta fel a figyelmemet, amit ezúton is köszönök a tanulmányhoz nyújtott számos egyéb segítségével együtt.

⁸² DL 97541.

⁸³ DL 65185. – Az Adatbázisban 1495. évvel szereplő DL 65193. oklevél valójában 1505-ben kelt (vö. *Bogdándi Zs.*: Várad káptalanok i. m. 33–34.).

⁸⁴ Egyházi arch. 1440–1526. 136.

⁸⁵ *Szende Katalin*: „Civitas opulentissima Varadiensis.” Püspöki székhely és városfejlődés a középkori Váradon. In: Nagyvárad és Bihar a korai középkorban. Szerk. Zsoldos Attila. (Tanulmányok

ján tehát az új társaskáptalan alapítását korábbra, mégpedig az 1480-as évek végére kell tennünk. Kérdés azonban, hogy ez az új időpont összeegyeztethető-e a statútumban leírtakkal? A szabályzatnak az eddigi nézet szerint az alapításra vonatkozó része a következőképpen hangzik: „(a) jelen szabályzatot, amellyel a legszabályosabban élünk és jogainkban kölcsönösen védve vagyunk, egyhangú döntéssel alkottuk meg; aláverve magunkat meg a mi és egyházunk javait a Krisztusban legtiszteletreméltóbb atyának és úrnak, Domokos váradi püspöknek, az új kollégium és káptalanunk ura, patrónusa és *auctora* tekintélyének és egyedülálló őrzőjének meg védelmezőjének, illetve a mondott szabályzatunkat ugyanannak kijavítására, módosítására és reformjára”.⁸⁶ Az idézett részben eredeti nyelven álló „auctor” szó fordítása kulcskérdés. Bunyitay Vince – mint már említettem – egyértelműen az „alapító” jelentés mellett foglalt állást.⁸⁷ A szónak azonban ennél – értsd „alapító”⁸⁸ – szélesebb jelentésköre ismert, így „alkotó”,⁸⁹ „adományozó”,⁹⁰ illetve „kezdeményező”⁹¹ értelemben is használták.

Mielőtt döntenénk a különböző jelentések között, érdemes felidézni két dolgot: egyfelől a szabályzatot Kálmáncsehi Domokos püspök 1501 nyarán erősítette meg, másfelől 1488-ban már létezett a Szent László király-egyház. A két ténytet csak úgy tudjuk szinkronba hozni, ha azt feltételezzük, hogy a Szent László-társaskáptalan jóval korábban alapították. Akár még Vitéz János püspökségének ideje is szóba jöhet, a források hallgatása ugyanis ezt a lehetőséget sem zárja ki. Kálmáncsehi Domokos lehetett viszont az a püspök, aki új kereteket adott/szabott az új, egyesített intézménynek, ezek közül – az utókor számára is láthatóan – a legfontosabb a hiteleshelyi munkába történt bevonásuk lehetett. Ennek első jele Osvát presbiter-kanonok feltűnése a váradi káptalan hiteleshelyi kiadványaiban 1497-től,⁹² a társaskáptalan intézményként azonban csak pár évvel később, 1500 nyarától

Biharország történetéről 1.) Nagyvárad 2014. Térképmelléklet. – A 16. században említenek ugyan egy Szent László-kápolnát a püspöki palotában (*Adrian Andrei Rusu: Várad vára a 16. századig*. In: *Várak nyomában. Tanulmányok a 60 éves Feld István tiszteletére*. Szerk. Terei György et al. Bp. 2011. 223.), de ez sem egyházzójogilag, sem pedig helyileg nem lehet azonos a prépostsággal.

⁸⁶ „Constitutiones presentes, quibus regulatissime vivamus et in iuribus nostris in alterutrum protegatur, unanimiter facere decrevimus, submittentes nos et bona nostra ac ecclesie nostre predictae auctoritati et singulari protectioni et defensionis ipsasque constitutiones nostras correctioni, emendationi atque reformationi reverendissimi in Christo patris et domini domini Dominici episcopi ecclesie Waradiensis, domini scilicet et patroni atque auctoris dicti novi collegii et ecclesie nostre capitularis predictae gratiosissimi.” – Lásd Függelék II.

⁸⁷ *Bunyitay V.: A váradi püspökség i. m. II. 209.*

⁸⁸ *Lexicon Latinitatis Medii Aevi Hungariae. A magyarországi középkori latinság szótára. Ad edendum praeparavit Iván Boronkai. I. (A–B) Bp. 1987. 285. Ab2.*

⁸⁹ Uo. 285. A1.

⁹⁰ Uo. 285. A1b.

⁹¹ Uo. 285. B2.

⁹² DL 97541., a további adatokat lásd Függelék I.

kapcsolódott be a munkába.⁹³ Mindezek alapján Kálmáncsehi Domokos püspök szerepe egyfelől az intézmény funkciójának kialakításában és jövedelmi hátterének rendezésében, másfelől pedig a statútumok megalkotásában lehetett jelentős, mint azok alkotója és/vagy kezdeményezője.

A korábbi és későbbi határozatok eltérései

Az 1501 nyarára keltezhető korábbi, illetve 1508. december 15-én megerősített statútumok szövege között a fentebb már vizsgált, személyekre vonatkozó eltéréseken túl további különbségek is vannak.⁹⁴ Ezek egyik része csupán stilisztikai (például a dékáni esküben két helyen is bővítették a *meel/meo* személyes névmással a szöveget), másik része azonban lényegesebb eltéréseket hordoz. Az egyik mindjárt az első cikkelyben található: amíg a korábbi rendelkezés szerint a hiteleshelyi munkában résztvevő négy kanonok⁹⁵ még háromhavi „váltásban” dolgozott, addig az újabb szerint kéthavonta váltották egymást. A 4. cikkelyben a városban lakó kanonokokkal kapcsolatban változtattak a szövegen: amíg a korábbi változat szerint a székesegyházban hajnalban az új kollégium védőszentjének, Szent László királynak a tiszteletére tartandó misén a kanonokok, ha alkalmas nekik, kötelesek karingben megjelenni, ha azonban törvényes akadály hiányában nem jelentek meg, akkor hat dénárt kell fizetniük; a későbbi változat ezt annyiban módosította, hogy kanonokok, hacsak valamilyen valós akadály vagy egyéb más szükség nem tartja őket vissza, kötelesek tíz dénár büntetés terhe alatt részt venni azon. Az ötödik cikkelyben, a kanonokoknak járó jövedelmek szétoztása kapcsán a korábbi rendelkezést bővítették a hiteleshelyi munka révén (pecsételési pénzek és egyéb mindennapi bevételek) beszedett pénzek szétoztásának módjával. A hatodik cikkelyben a kanonokok saját lakhelyével kapcsolatos intézkedést egészítették ki azzal, hogy abban a mindenkori püspök másképpen is rendelkezhet. A 12. és 13. cikkelyben található fegyelmi ügyekkel kapcsolatos határozatokat kibővítették azzal, hogy a feleknek lehetőségük van a püspökhöz vagy vikáriusához fellebbezni az ügyben. Végül, a 15. cikkelyben a békétlenkedő kanonokok büntetéséről szóló részt jelentősen megváltoztatták: amíg a korábbi verzió szerint a bűnöst a társaskáptalan prépostja és tagjai belátásuk szerint büntethetik, akár ki is zárhatják a testületből, addig az új kiegészítés szerint az ilyen kanonokot meg kell fosztani három hónapra a jövedelmeitől. Összefoglalóan tehát elmondható, hogy a két statútum szövege közötti különbségek, változtatások

⁹³ Első kiadványuk: DL 65185. (1500. júl. 28.), az Adatbázisban 1495. évvel szereplő DL 65193. oklevél valójában 1505-ben kelt (vö. *Bogdándi Zs.*: Váradai káptalanok i. m. 33–34.)

⁹⁴ Ezeket lásd Függelék II.

⁹⁵ *Bogdándi Zs.*: Váradai káptalanok i. m. 33.

viSSzaveZethetők a társaskáptalannak a hiteleshelyi munkába történt bekapcsolódása (1500) utánra, amikor az időközben szerzett tapasztalataik fényében megreformálták a szabályzatot.

Az új intézmény

Ekkortól, ahogyan azt már Bunyitay Vince és Bogdándi Zsolt is feltételezte,⁹⁶ a társaskáptalannak a préposton kívül legalább nyolc taggal kellett rendelkeznie: a kanonokok két négy fős csoportra osztásának – mint a statútum szövegeiből látható, négy-négy kanonok váltásban végezte el a meghatározott feladatokat – csak akkor volt értelme, ha legalább nyolcan voltak. A kanonoki testület rekonstruálása révén mindezt teljes bizonyossággal megerősíthetjük: a társaskáptalánból 1497-ben egy, 1498–1499-ben kettő, 1500-ban három, 1501-ben négy, 1502-ben öt, 1503-ban hat, míg 1504–1505-ben már hét-hét nevet ismerünk. 1506-ban azonban ismét csupán három kanonok nevét tartották fenn a forrásaink, csak úgy, mint 1509–1510-ben és 1514–1515-ben. Négy személyt ismerünk 1508-ból, 1511-ből, 1513-ból és 1516-ból, ötöt 1512-ből és 1518-ból, hatot 1517-ből, 1519-ből és 1525-ből, míg hetet 1507-ből. A teljes létszám az 1520-as évek első feléből adatolható: 1520-ban, 1523-ban és 1524-ben nyolc-nyolc, 1521-ben és 1522-ben pedig már kilenc-kilenc nevet őriztek meg a források – egyelőre nem világos, hogy miért vált kilenc főssé a testület. Az ekkor újonnan belépők közül Aszalói András csak ebben a két évben mutatható ki, így elképzelhető, hogy valakit „helyettesített” a többiek közül. (Az 1526-os évben egyetlenegy kanonokot sem ismerünk a préposton kívül.) E harminc évből összesen huszonnyolc kanonok és öt prépost⁹⁷ neve ismert.⁹⁸ Különös ugyanakkor, hogy noha a statútumokban szerepel annak az eskünek a szövege, amelyet a társaskáptalan gazdasági tisztségviselője hivatalba lépésekor a dékán előtt tesz, még sincsen egyetlen adatunk sem a poszt viselőjére a vonatkozó három évtizedből. Az egyszerű kanonokok közül néhányan valamilyen azonosítható kötődés révén kerültek be a testületbe: a káptalan Abaúj megyei Aszaló falujából András, a püspökök Bihar megyei Bihar településéről Imre, Váradról – nem tudni melyik birtokosa részéről – Móré Ferenc, míg a Somogy megyei Kálmáncsehiből Mihály és Körmenről István minden bizonynyal az akkori nagyprépost, Kálmáncsehi László által. Várad közeléből, jelesül

⁹⁶ *Bunyitay V.*: A váradi püspökség i. m. II. 209.; *Bogdándi Zs.*: Váradi káptalanok i. m. 35.

⁹⁷ Kristóf Ilona a prépostokkal együtt 32 személy nevét ismertette (*Kristóf I.*: Váradi káptalanok i. m. 88.), de közülük Székely Miklós és Vajai Imre nem volt tagja az új intézménynek, Osvát és György pedig – véleményem szerint – azonos Kanizsai Osváttal és Székelyhidi Györggyel.

⁹⁸ A kanonokok származási helyére utaló települések azonosítását, amennyiben különbözik a korábbi szakirodalom által azonosított helytől, lásd Függelék I.

Bihar megyéből Debreceni Pál, Keresztúri Lőrinc, Székelyhidi György és Újfalui András jutott javadalomhoz. A szomszédos megyék egyikéből nyerte el stallumát Dési Imre (Belső-Szolnok megye), Tasnádi Máté és Hatvani Pál (Közép-Szolnok megye), Nagynyúli (Nagynyulási) Simon (Kolozs megye), Berceli Elek és Szigeti István (Szabolcs megye), valamint Gencsi Benedek (Szatmár megye). Távolabbról szerzett kanonokságot Borsodi Ferenc és Mezőkövesdi András (Borsod megye), Ungvári Sebestyén (Ung megye), Szegedi Ferenc (Csongrád megye), Kanizsai Osvát és Mégyi Márton (Csanád megye), Eperjesi Péter (Arad vagy Zaránd megye) és Temesvári Bálint (Temes megye). Még messzebről érkezett – legalábbis neve alapján ítélve – (Szalma)tercsi Péter (Nógrád megye), Pakosi Gergely (Tolna megye), Pécsi János (Baranya megye) és Szerémújlaki János (Szerém megye).

A társaskáptalan vezetőjére a vizsgált éveknek (1497–1526) éppen a felébről (1497–1501, 1504–1510, 1515, 1520 és 1526) van adatunk, ez idő alatt öt személy nevét tartották fenn az oklevelek. Szegedi Benedekről és Mihályról már esett szó, rajtuk kívül egy-egy alkalommal szerepel még Désházi István (1515), illetve Imre (1520), valamint Kálmándi Ambrus (1526–1535). Az utóbbi kettőről nevükön túl nem tudunk semmit, az előbbi azonban jól ismert szereplője a kornak. Az 1500-as évek közepétől előbb a topuszkói apátság (1507), majd az esztergomi érsek jövedelmeinek kormányzójaként (1512–1522), illetve diósgyőri várnagyként és borsodi ispánként (1510), továbbá erdélyi alsókamara ispánként (1510) tűnik fel.⁹⁹ Noha világi ember volt, időről időre – fizetésképpen – egyházi javadalmakat is elnyert, így az esztergom-szentgyörgyi prépostságot (1521), majd a knini püspöki (1523) címet.¹⁰⁰ E sorba tökéletesen illik váradi prépostsága 1515-ben. A jövedő kutatás feladata azonban meghatározni azt, hogy a címet kinek köszönhetően nyerte el, és mennyi ideig viselte: a felsorolt javadalmi ugyanis előbb Szalkai László püspökhöz, majd Bakóc Tamás érsekhez kötik pályáját, míg 1515-ben, mint láttuk, Perényi Ferenc volt a váradi püspök, illetve helyette apja, Imre nádor a püspökség kormányzója.¹⁰¹

Összefoglalóan elmondható a testületről, hogy létszáma és birtokai nagysága¹⁰² alapján – összhangban alapításának okaival – a magyarországi társaskáptalanok között a középmezőny alsó részébe tartozott.¹⁰³ A legnagyobbak a fe-

⁹⁹ Archontológia 1458–1526. I. 86.; Egyházi arch. 1440–1526. 31.; *Dnaskóczy I.*: Magyarországi kőso i. m. 368. 26. jegyzet.

¹⁰⁰ Egyházi arch. 1440–1526. 31., 77.

¹⁰¹ Uo. 113.

¹⁰² A statútumokban konkrétan csak a Békés megyéből és a Kiskörösköz kerületből származó tizednegyedet említik, a további, a váradelőhegyi társaskáptalan által birtokolt javakra lásd *Bunyitay V.*: A váradi püspökség i. m. II. 214.

¹⁰³ Az alábbiakban csak azokat a testületeket veszem számba, amelyek létszámára rendelkezünk forrásos adatokkal.

hévári (34 fő)¹⁰⁴ és a budai (24 fő)¹⁰⁵ voltak, utánuk a pozsonyi (15 fő),¹⁰⁶ a tite-
li (14 fő)¹⁰⁷ és a pozsegi (13 fő)¹⁰⁸ társaskáptalan következett. A következő cso-
portot a 12 tagú testületek jelentik, ide tartoztak az Aradon,¹⁰⁹ Szepeshelyen¹¹⁰
és Vasváron¹¹¹ működő intézmények. A legkevesebb stallummal rendelkező
egyházak közé az esztergom-szenttamásit (7 fő),¹¹² az eger-szentpéterit (7 fő),¹¹³
a hájit (6/7 fő),¹¹⁴ a váradi kisebb Szűz Mária-egyházat (6 fő),¹¹⁵ a győr-szent-
adalbertit (5 fő)¹¹⁶ és a pápócit (5 fő)¹¹⁷ sorolhatjuk. Az újonnan alapított váradi
Szent László sírja-kollégium, majd társaskáptalan a két utóbbi csoport között
helyezkedik el és létszáma alapján az esztergomi Szent Györgyről, illetve Szent
István vértanúról elnevezett egyházakkal volt egy szinten, mivel mindháromat
a préposttal együtt 9-9 kanonok¹¹⁸ alkotta.

Összegzés

A váradi Szent László királyról nevezett társaskáptalan statútumának vizsgálata és
annak eredményei az intézmény történetén túl több, általános tanulság levonásá-
ra is lehetőséget nyújtottak. Az első – talán – legfontosabb észrevételünk az lehet,

¹⁰⁴ *Köblös József*: Az egyházi középréteg Mátyás és a Jagellók korában. A budai, fehévári, győri és pozsonyi káptalan adattárával. (Társadalom- és Művelődéstörténeti Tanulmányok 12.) Bp. 1994. 15.; *Ribi András*: A fehévári káptalan archontológiája (1301–1457). Turul 91. (2018) 133.

¹⁰⁵ *Köblös J.*: Egyházi középréteg i. m. 15.; *Ribi András*: A budai káptalan archontológiája (1388–1457). In: Püspökök, káptalanok, tizedek. Tanulmányok. Szerk. Thoroczkay Gábor. (Az Árpád- és Anjou-kor magyar egyházi archontológiájának kérdései 1.) Pécs 2020. 53–54.

¹⁰⁶ *Köblös J.*: Egyházi középréteg i. m. 16.; *C. Tóth Norbert*: A pozsonyi társaskáptalan archontológiája / Archontológia Prešpurskej kolegiátnej kapituly 1204–1462. (Subsidia ad historiam medii aevi Hungariae inquirendam 12.) Bp. 2020. 22.

¹⁰⁷ *C. Tóth Norbert*: A kalocsa-bácsi főegyházmegye káptalanjainak középkori archontológiája. (Kalocsai Főegyházmegyei Gyűjtemények kiadványai 15. – Subsidia ad historiam medii aevi Hungariae inquirendam 11.) Kalocsa 2019. 23–24. (a préposttal együtt).

¹⁰⁸ *C. Tóth Norbert – Ternovác Balint*: Káptalanok a Drávántúlon. A boszniai, kői és szenternyei székeskáptalanok és a pozsegi társaskáptalan középkori archontológiája. (Thesaurus Historiae Ecclesiasticae in Universitate Quinqueecclesiensi 11.) Pécs 2020. 109. (a préposttal együtt).

¹⁰⁹ *Kovács István*: Az aradi prépostság javadalmasai a Mátyás-korban. In: Mátyás király és az Egyház. Szerk. Fedeles Tamás. (Thesaurus Historiae Ecclesiasticae in Universitate Quinqueecclesiensi 10.) Pécs 2019. 125.

¹¹⁰ *Buják Gábor*: Stock János és a szepesi egyház kiváltságai. In: Mátyás király és az Egyház i. m. 208.

¹¹¹ *Horváth Terézia*: A vasvári káptalan prépostjai a Mátyás-korban. In: Mátyás király és az Egyház i. m. 104.

¹¹² *C. Tóth N.*: Esztergomi székes- és társaskáptalanok arch. i. m. 248. (a préposttal együtt).

¹¹³ *Uő*: Egri káptalan i. m. 55. (a préposttal együtt).

¹¹⁴ *Uő*: A kalocsa-bácsi főegyházmegye i. m. 21.

¹¹⁵ *Kristóf I.*: Váradi káptalanok i. m. 86.

¹¹⁶ *C. Tóth Norbert – Horváth Terézia*: A győri székeskáptalan archontológiája 1200–1458. (A Győri Egyházmegyei Levéltár Kiadványai. Források, feldolgozások 28.) Győr 2019. 43. (a préposttal együtt).

¹¹⁷ *Bedy Vince*: A pápóci prépostság és perjelség története. (Győregyházmegye multjából VI.) Győr 1939. 8. (a préposttal együtt).

¹¹⁸ *C. Tóth N.*: Esztergomi székes- és társaskáptalanok arch. i. m. 234., 238.

hogya a korábban, a (modern) forráskritika alkalmazása nélkül kiadott középkori szövegeinket, jelen esetben szabályzato(ka)t újra elő kell vennünk, és korunk kiadási elvei szerint újra kell közölni, valamint a történeti irodalom eredményei és szempontjai szerint ismét fel kell dolgozni. A második, hogy a forrásbázis bővülésével, illetve a forrásfeltárás előrehaladtával a korábbi adattárakat, jelen esetben archontológiákat frissíteni kell, tehát időről időre érdemes azokat újra elkészíteni. Ennek tudományos hozadékát éppen a vizsgált társaskáptalan esete szemlélteti a legjobban: Szentimrei György prépostnak az 1480-as évek végén való felbukkanása ugyanis teljesen új megvilágításba helyezi az alapítás időpontját. A harmadik tanulságunk az lehet, hogy egy intézmény megalapítása, majd „felszerelése” és működési szabályzatának megalkotása nem egyik pillanatról a másikra történt, hanem akár több éven, évtizeden át húzódó folyamat volt. Ráadásul ezen időszak alatt sor kerülhetett a már meghozott intézkedések korrekciójára is. A statútumok nem holt szövegek, nem voltak kőbe vésvé, ha szükségesnek ítélték, akkor változtattak rajta, a korábbi, immáron elavult példányt pedig nem feltétlenül őrizték meg. A Szent László királyról nevezett egyház azonban a szerencsés kivételt jelenti számunkra, mivel itt fennmaradt az új, javított szabályzat alapjául szolgáló korábbi változat példánya is. Ugyanakkor minden erőfeszítésünk ellenére a társaskáptalan pontos alapítási időpontját egyelőre nem tudjuk megadni: a prépostjának első szereplése (1488), illetve annak alapján, hogy a korábbi szabályzat szövege nem az alapításkor készült, csak annyit állíthatunk, hogy a Mátyás-kor végén már létezett az intézmény.

Egy új egyház alapításának sokféle oka lehetett, minderről a korábbi szerzők már írásaikban megemlékeztek.¹¹⁹ Ezekhez még egy, eddig nem hangsúlyozott szempontot tehetünk: a társaskáptalan létrehozásával Várad mint egyházmegyei székhely „szintet lépett” és igen illusztris társaságba került. A középkori Magyar Királyságban mindösszesen két olyan város, püspöki (érseki) székhely volt korábban, amelyben a székeskáptalanon túl másik három intézmény működött: Esztergomban Szent György, Becket Szent Tamás és Szent István első vértanú,¹²⁰ Egerben pedig Szűz Mária, Szent Péter és Szent István tiszteletére szentelt társaskáptalanok¹²¹ voltak. E két helyhez csatlakozott tehát harmadikként Várad városa, ahol a 15. század végén immáron szintén három („a kisebb” Szűz Mária, a Keresztelő Szent János és az újonnan alapított Szent László király sírja)¹²² társaskáptalan létezett.

¹¹⁹ Lásd a tanulmány elején lévő jegyzetek irodalmát.

¹²⁰ C. Tóth N.: Esztergomi székes- és társaskáptalanok arch. i. m. 51., 58., 61. Vö. *Thoroczkay Gábor*: Az esztergomi Szent Tamás-prépostság története a 14. század közepéig. (Adalékok a magyarországi püspöki székhelyeken működő társaskáptalanok históriájához) *Belvedere Meridionale* 34. (2022) 4. sz. 46–55., 47–48.

¹²¹ C. Tóth N.: Egeri káptalan i. m. 54., 55., 56.

¹²² *Kristóf I.*: Várad káptalanok i. m. 86–88.

Függelék

I. A váradi Szent László király sírja és a váradelőhegyi Szent István protomártír társaskáptalan tagjai (1497–1526, rekonstrukció)

év	1497	1498	1499	1500	1501	1502	1503	1504	1505
prépost	Szegedi Benedek székeskáptalani (szkp.) cantor							Mihály szkp. cantor	
kanonokok	1	Kanizsai Osvát							
	2	Székelyhidi György							
	3	Temesvári Bálint							
	4	Újfalui András							
	5					Hatvani Pál	Kálmáncsehi Mihály		
	6						Tasnádi Máté		
	7							Berceli Elek	
	8								

év	1506	1507	1508	1509	1510	1511	1512	1513	1514
prépost	Mihály szkp. cantor								
kanonokok	1	Kanizsai Osvát							
	2		Gencsi Benedek					Bihari Imre	
	3	Temesvári Bálint					Tercsi Péter		
	4	Szigeti István							
	5		Debreceni Pál				Megyi Márton		Mezőkövesdi András
	6	Körmendi István							
	7	Berceli Elek							
	8								

év	1515	1516	1517	1518	1519	1520	1521	1522	1523
prépost	Désházi István					Imre			
kanonokok	1	Kanizsai Osvát		Nagynyúli Simon					
	2	Bihari Imre				Dési Imre	Pécsi János		
	3	Borsodi Ferenc							
	4	Szerémújlaki János							
	5	Keresztúri Lőrinc							
	6			Szegedi Ferenc	Eperjesi Péter				
	7						Váradi Móré Ferenc		
	8						Ungvári Sebestyén		
	9						Aszalói András		

év	1524	1525	1526
prépost			Kálmándi Ambrus
kanonokok	1	Nagynyúli Simon	
	2	Pécsi János	Pakosi Gergely
	3	Borsodi Ferenc	
	4	Szerémújlaki János	
	5	Keresztúri Lőrinc	
	6	Eperjesi Péter	
	7	Váradai Mór Ferenc	
	8	Ungvári Sebestyén	

Prépostok és kormányzók

György (Szentimrei) ¹²³ Bálint fia ¹²⁴	1488. júl. 30. (DF 215420.) ¹²⁵
	1489. júl. 28. (DF 215483., 229012.)
bacc. art. (1454), ¹²⁶ váradai kanonok (1467–), bihari főesperes (1467–1474), ¹²⁷ a váradelőhegyi Szent István protomártír-egyház prépostja/kommandátora (1467–1484), ¹²⁸ az erdélyi sókamarák ispánja és az erdélyi királyi jövedelmek adminisztrátora (1481), ¹²⁹ a leleszi prépostság adminisztrátora (1483–1484), ¹³⁰ egri kanonok (1488), ¹³¹ az egri püspökség javainak adminisztrátora (1489) ¹³²	

¹²³ AAV Regesta supplicationum vol. 616, fol. 13r.

¹²⁴ Történelmi Tár (1899) 2.; *Kristóf I.*: Váradai káptalanok i. m. 206/50. sz. (1468–1475, 1484).

¹²⁵ „prepositus Sancti regis Ladislai in ecclesia Waradiensis” (mindegyikben) – Közbenső adat: 1489. márc. 21. (DL 46112.).

¹²⁶ *Haraszi Sz. P. – Kelényi B. – Szögi L.*: Magyarországi diákok i. m. II. 124/857. sz.

¹²⁷ 1467. okt. 22. (AAV Regesta supplicationum vol. 616, fol. 13r.), 1468. jún. 8. (Történelmi Tár [1899] 2.), 1473. szept. 24. (DL 55967., kommandátor), 1474. márc. 8. (DL 55975., kommandátor, papírfelzetes pecséttel) 1474. jún. 11. (DL 45565., kommandátor, hátlapi feljegyzés).

¹²⁸ 1467. okt. 22. (AAV Regesta supplicationum vol. 616, fol. 13r-v, ekkor kérvényezi a Balázs prépost minapi halálával megüresedett javadalmat, illetve a javadalomhalmazást, amelyet a pápa engedélyezett neki), 1468. jún. 8. (Történelmi Tár [1899] 2.), 1472. márc. 18. (Történelmi Tár [1889] 5.), 1472. júl. 5. (DL 55959.), 1473. szept. 24. (DL 55967., kommandátor), 1474. márc. 8. (DL 55975., kommandátor, papírfelzetes pecséttel), 1474. jún. 11. (DL 45565., kommandátor, hátlapi feljegyzés), 1475. szept. 23. (DL 55999.), 1481. szept. 9. (DF 245049.), 1481. szept. 21. (DF 247373.), 1481. okt. 7. (DF 245349., Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen. Von Franz Zimmermann et al. Bd. VII. Hermannstadt 1991. [= UGDS] 4440., 4442. sz.), 1483. szept. 11. (DF 223755.), 1483. dec. 28. (DF 223754.), 1484. febr. 3. (DF 260832.), 1484. febr. 11. (DL 30050.), 1484. márc. 3. (DF 247919.), 1484. márc. 7. (DF 223761.), 1484. ápr. 22. (DL 81911.), 1484. ápr. 24. (*Horváth Richárd – Neumann Tibor – C. Tóth Norbert*: Oklevelek a Bátori család történetéhez. Szabolcs-szatmár-beregi Szemle 41. [2006] 343/15. sz.), 1484. máj. 16. (DL 68075.), 1484. máj. 18. (DL 81913.), 1484. máj. 20. (DF 223766.), 1484. jún. 20. (DF 223769.).

¹²⁹ Vö. *Draskóczy I.*: Magyarországi kőso i. m. 366.: 1481. szept. 9. (DF 245049.), 1481. szept. 21. (DF 247373.), 1481. okt. 7. (DF 245349., UGDS VII. 4440., 4442. sz.), 1481. nov. 11. (DF 245345., a kincstartó levelében: *per [...] dominum Georgium prepositum*).

¹³⁰ 1483. szept. 11. (DF 223755.), 1483. okt. 21. (DF 223741.), 1483. dec. 28. (DF 223754.), 1484. febr. 3. (DF 260832.), 1484. febr. 11. (DL 30050.), 1484. márc. 3. (DF 247919.), 1484. márc. 7. (DF 223761.), 1484. ápr. 22. (DL 81911.), 1484. ápr. 24. (*Horváth R. – Neumann T. – C. Tóth N.*: Oklevelek a Bátori család történetéhez i. m. 343/15. sz.), 1484. máj. 16. (DL 68075.), 1484. máj. 18. (DL 81913.), 1484. máj. 20. (DF 223766.), 1484. jún. 20. (DF 223769., DF 229012.) – Vö. *Kumorovitz B.*: A leleszi prépostság tagjai i. m. 28.

¹³¹ 1488. júl. 30. (*C. Tóth N.*: Egeri káptalan i. m. 65.).

¹³² Egyházi arch. 1440–1526. 51.

Miklós (Alattyáni) ¹³³	1494. aug. 3. ¹³⁴
sebastei tit. püspök (1477–1499), ¹³⁵ váradi éneklőkanonok (1477–1478), ¹³⁶ vikárius (1480–1492) és segédpüspök (1480–1494), ¹³⁷ nagyprépost (1490–1499)	
Benedek (Szegedi) ¹³⁸	(1497 k.) (1501 nyara) ¹³⁹
ferences szerzetes, váradi székeskáptalani kanonok (1493), ¹⁴⁰ éneklőkanonok (1493–1499[1501]), ¹⁴¹ trinopolitani tit. püspök és váradi segédpüspök (1493–1499[1501]) ¹⁴²	
Mihály ¹⁴³	1505. dec. 19. (Cameralia II. 1364. sz.) ¹⁴⁴ †1511. júl. 5. e. (Cameralia II. 1376. sz.)
váradi éneklőkanonok(ság kommandátora) (1504–1511), ¹⁴⁵ salonai tit. püspök (1505–1511), pécsi vikárius (1505–1511) ¹⁴⁶	
István (Désházi Kelemen fia) ¹⁴⁷	1515 ¹⁴⁸
az esztergomi érseki jövedelmek adminisztrátora (1512–1521)	

¹³³ *Kristóf I.*: Váradi káptalanok i. m. 185/1. sz. (nagyprépost 1490–1499, váradhegyfoki prépost 1491–1495).

¹³⁴ „gubernatoris praepositurae antedictae” – Compendaria descriptio foundationis ac vicissitudinum i. m. 251.

¹³⁵ 1492. aug. 4. (DF 257601.), 1493. szept. 5. (DL 98365.), 1494. jan. 3. (DL 46244.), 1496. febr. 17. (DL 62959.), 1497. júl. 11. (DL 99173.).

¹³⁶ 1477. szept. 22. (Cameralia II. 1290–1291. sz.), 1478. máj. 2. (DL 30474.) – az azonosítása Miklós éneklőkanonokkal sebastei tit. püspöksége alapján történt.

¹³⁷ Egyházi arch. 1440–1526. 110., 1494: *Kereszturi*: Descriptio i. m. I. 251.

¹³⁸ *Karácsonyi J.*: Szt. Ferencz rendjének története i. m. I. 75.; *Kristóf I.*: Váradi káptalanok i. m. 247/139. sz. (kanonok 1493).

¹³⁹ Lásd a statútumok korábbi szövegének keltezését.

¹⁴⁰ Cameralia I. 283. sz., II. 1321. sz.

¹⁴¹ 1493. szept. 5. (DL 98365.), 1494. I. 3. (DL 46244.), 1496. II. 17. (DL 62959.), 1497. júl. 11. (DL 99173.), 1499. aug. 11. (DL 62955.).

¹⁴² Egyházi arch. 1440–1526. 111. – A pápa 1493. I. 12-én nevezte ki (Hierarchia catholica medii et recentioris aevi sive summorum pontificum, s. R. e. cardinalium, ecclesiarum antistitum series, [...] e documentis tabularii praesertim Vaticani collecta, digesta, edita per Conradum Eubel. II. Monasterii, 1914. 256.). – 1493. szept. 5. (tripolitanensis!, DL 98365.), 1494. I. 3. (tripolitansis, DL 46244.), 1496. II. 17. (DL 62959.), 1497. júl. 11. (DL 99173.), 1499. aug. 11. (DL 62955.).

¹⁴³ *Kristóf I.*: Váradi káptalanok i. m. 233/102. sz. (1504–1510, prépostságát nem ismeri).

¹⁴⁴ „prepositura Sancti Stephani Protomartiris de promontorio Varadiensis”

¹⁴⁵ 1504. aug. 18. (DL 46682.), 1505. dec. 19. (Cameralia II. 1364. sz.), 1510. szept. 3. (DL 97631.), ebben mint a váradi éneklőkanonokság kommandátora. – A váradi székeskáptalan 1510-i évi privilégiumainak méltóságsoraiban nem tüntették fel az éneklőkanonokságot és a viselőjének nevét: 1510. febr. 4. (DL 21994.) 1510. febr. 24. (DF 278474.), 1510. máj. 5. (DL 22024.), 1510. jún. 15. (DF 278494.).

¹⁴⁶ DF 283253., pag. 17., minden bizonnyal Szatmári György hozta át a váradi püspöksége után Pécsre.

¹⁴⁷ Egyházi arch. 1440–1526. 31., 77.

¹⁴⁸ „Ioannes Fiorentinus me fecit. Hoc opus Stephanus Deshazi de Menyev alias layczensis nunc archiepiscopus Strigoniensis gubernator et praepositus Waradiensis fecit fieri anno Domini MCCCCCXV.” – *Mikó Árpád*: A menyői templom keresztelőkútja. In: Váradi költőredékek. Szobortőredékek, építészeti faragványok, síremlékek az egykori Biharvármegyei és Nagyvárad Múzeum gyűjteményéből. Szerk. Kerny Terézia. Bp. 1989. 265–267. 128. kép.

Imre ¹⁴⁹	1520. ápr. 26. (DF 234666.) ¹⁵⁰
Ambrus ¹⁵¹ (Kálmándi) ¹⁵²	1526. jún. 14. (DL 99341.)
	1535. II. 19. (MNL OL P 450 I.-XII.-1.)

Kanonokok

András (Újfalui)¹⁵³ kanonok 1501. ápr. 20. (DL 99209.) – 1504. szept. 8. után (DL 71590.)

András (Mezőkövesdi)¹⁵⁴ 1514. márc. 11. (DL 62405.)

András (Aszalói)¹⁵⁵ 1521. ápr. 17. (DL 23531.) – 1522. szept. 29. (DL 23686., 89167.)

Bálint (Temesvári)¹⁵⁶ 1500. aug. 13. (DL 99205., 99210.) – 1507. szept. 26. után (DL 82266.)

Benedek (Gencsi)¹⁵⁷ 1507. jún. 4. (DL 56375.) – 1507. júl. 6. (DL 88968.)

Elek (Berceli)¹⁵⁸ 1504. jan. 2. (Oklevéltár a gróf Csáky család történetéhez I/1–2. rész. Szerk.

Bártfai Szabó László. [A körösszegi és adorjáni gróf Csáky család története I. Oklevéltár.]

Bp. 1919. II. 500.)¹⁵⁹ – 1508. dec. 28. (DF 254903., DL 82873.)

Ferenc (Borsodi)¹⁶⁰ 1515. febr. 27.¹⁶¹ (DL 99275.)¹⁶² – 1525. szept. 15. (DF 254561.)

Ferenc (Szegedi)¹⁶³ 1517. aug. 29. (DL 73206.)

¹⁴⁹ Vö. *Oszwald A.*: Fegyverneky Ferenc i. m. 71.

¹⁵⁰ „assertus prepositus” – Fegyverneki Ferenc sági prépost, rendi vizitátor tiltakozása a legátusi bíróság előtt.

¹⁵¹ *Kristóf I.*: Váradai káptalanok i. m. 186/3. sz. (1526); *Bunyitay V.*: A váradai püspökség i. m. II. 221. (1526).

¹⁵² Szatmár m. (Csánki I. 477.)

¹⁵³ *Kristóf I.*: Váradai káptalanok i. m. 254/163. sz. (1501–1504); *Bunyitay V.*: A váradai püspökség i. m. II. 217. (1501); *Bogdándi Zs.*: Váradai káptalanok i. m. 41. (1501).

¹⁵⁴ *Kristóf I.*: Váradai káptalanok i. m. és *Bogdándi Zs.*: Váradai káptalanok i. m. nem ismeri.

¹⁵⁵ *Kristóf I.*: Váradai káptalanok i. m. 187/8. sz. (1521–1522); *Bogdándi Zs.*: Váradai káptalanok i. m. 42. (1521–1522).

¹⁵⁶ *Kristóf I.*: Váradai káptalanok i. m. 253/159. sz. (Pál keresztnévvel, 1500); *Bunyitay V.*: A váradai püspökség i. m. II. 217. (1500); *Bogdándi Zs.*: Váradai káptalanok i. m. 41. (1500–1507).

¹⁵⁷ *Kristóf I.*: Váradai káptalanok i. m. 203/46. sz. (1507); *Bunyitay V.*: A váradai püspökség i. m. II. 218. (1507); *Bogdándi Zs.*: Váradai káptalanok i. m. 41. (1507).

¹⁵⁸ *Kristóf I.*: Váradai káptalanok i. m. 193/22. sz. (1501–1508); *Bunyitay V.*: A váradai püspökség i. m. II. 217. (1501); *Bogdándi Zs.*: Váradai káptalanok i. m. 41. (1504–1509). – A Szabolcs megyei Bercel nevű településről származhatott (Csánki I. 511.).

¹⁵⁹ Közbenső adatok: 1504. jún. 6. után. (DF 273688.); 1504. júl. 7. után (DL 21309.); 1506. jan. 7. (DL 21358.).

¹⁶⁰ *Kristóf I.*: Váradai káptalanok i. m. 195/30. sz. (1517–1526); *Bunyitay V.*: A váradai püspökség i. m. II. 220. (1517); *Bogdándi Zs.*: Váradai káptalanok i. m. 41. (1518, Berendi néven), 42. (1523–1525).

¹⁶¹ A kiküldetés napja.

¹⁶² Közbenső adatok: 1517. jan. 13. (Monumenta rusticorum in Hungaria rebellium anno MDXIV. Maiorem partem collegit Antonius Fekete Nagy. Ediderunt Victor Kenéz et Ladislaus Solymosi atque in volumen redigit Geisa Érszegi. [A Magyar Országos Levéltár kiadványai II. Forráskiadványok 12.] Bp. 1979. 424. = DL 379978., 99824.), 1517. febr. 19. (A Balassa család levéltára 1193–1526. Fekete Nagy Antal kézírata alapján s. a. r. és szerk. Borsa Iván. [A Magyar Országos Levéltár kiadványai II. Forráskiadványok 18.] Bp. 1990. 514. sz.), 1517. febr. 22. (DL 99824.), 1518. márc. 4. (DL 30078.), 1523. márc. 7. (DL 71539.).

¹⁶³ *Kristóf I.*: Váradai káptalanok i. m. nem ismeri; *Bogdándi Zs.*: Váradai káptalanok i. m. 41. (1517).

- Ferenc (Váradai Móré)¹⁶⁴ 1520. jún. 15. (DL 74635.)¹⁶⁵ – 1524. aug. 12. (Moré, DL 23978.)
 Gergely (Pakosi)¹⁶⁶ 1525. febr. 12. (Monumenta rusticorum i. m. 532.)
 György (Székelyhidi)¹⁶⁷ presbiter, a Szentlélek-oltár igazgatója (1498) 1498. júl. 19.
 (DL 56301.)¹⁶⁸ – 1504. júl. 6. (DL 99225.)
 Imre (Bihari)¹⁶⁹ 1512. jan. 6. (DF 260944.)¹⁷⁰ – 1519. júl. 9. (DL 99805.)¹⁷¹
 Imre (Dési)¹⁷² 1520. máj. 7. (DL 74403.)
 Imre (Vajai)¹⁷³ – nem volt a társaskáptalan tagja.¹⁷⁴
 István (Szigeti)¹⁷⁵ 1506. IX. 23. (DL 74316.)¹⁷⁶ – 1513. jún. 17. után (kiküldetés, DL 97648.)
 István (Körmendi)¹⁷⁷ 1507. dec. 15. (DL 88976.)¹⁷⁸ – 1511. jan. 28. (DL 89004.)

¹⁶⁴ *Kristóf I.*: Váradai káptalanok i. m. 257/171. (1520–1524); *Bunyitay V.*: A váradai püspökség i. m. II. 220–221. (1522–1523); *Bogdándi Zs.*: Váradai káptalanok i. m. 42. (1520–1524).

¹⁶⁵ 1521. máj. 28. (DL 47441., „átírta” II. Lajos király hamis, 152[.] évi méltóságsoros privilégiumában, amelynek 17. századi egyszerű másolata ismert: DL 23520.), 1522. dec. 23. (DL 56432.), 1523. aug. 8. (DL 99816.), 1523. szept. 4. (DL 29030.), 1523. okt. 16. (Móré, DL 23840–41.), 1523. okt. 22. (DF 254538.).

¹⁶⁶ *Kristóf I.*: Váradai káptalanok i. m. 236/119. sz. (1525, György néven); *Bogdándi Zs.*: Váradai káptalanok i. m. 42. (1525).

¹⁶⁷ Az eddigi szakirodalom két külön személynek tekintette őket, de a pályaképük alapján nagy valószínűséggel azonos személyekről beszélhetünk. – *Kristóf I.*: Váradai káptalanok i. m. 207/51. sz. (1498–1499) és 248/146. sz. (1495–1504, az 1495. évi oklevél valójában 1504. évi [DL 65193.]); *Bunyitay V.*: A váradai püspökség i. m. II. 217. (1498) és 218. (1504); *Bogdándi Zs.*: Váradai káptalanok i. m. 38. (1498–1499) és 41. (1503–1504).

¹⁶⁸ „canonicum novi collegii Sancti regis Ladislai in dicta ecclesia nostra fundati”. – Közbenső adatok: 1499. aug. 2. (DL 82155.), 1499. aug. 10. (DL 62955.) – idáig csak keresztnévvel; 1503. szept. 3. (DL 26663.), 1504. ápr. 25. (DL 99224.), 1504. júl. 3. (DL 65193.).

¹⁶⁹ *Kristóf I.*: Váradai káptalanok i. m. 194/27. sz. (1519–1520, az utóbbi évben már székeskáptalani kanonok); *Bunyitay V.*: A váradai püspökség i. m. II. 220. (1519); *Bogdándi Zs.*: Váradai káptalanok i. m. 41. (1512–1519).

¹⁷⁰ Közbenső adat: 1516. nov. 25. (DL 65202.).

¹⁷¹ 1520. szept. 10-én már székeskáptalani kanonok (DF 254532., DL 72192., pag. 62–63.).

¹⁷² *Kristóf I.*: Váradai káptalanok i. m. nem ismeri; *Bogdándi Zs.*: Váradai káptalanok i. m. 42. (1520).

¹⁷³ *Bunyitay V.*: A váradai püspökség i. m. II. 167–168.; *Kristóf I.*: Váradai káptalanok i. m. 254/165. sz. (1500–1526).

¹⁷⁴ Bunyitay Vince talán Mihály salonai püspöknek, a váradai éneklőkanonokság komendátorának 1510. szept. 3-ai nyugtája alapján gondolhatta ezt, amelyben a püspök saját kezű írásával tanúsította, hogy Vajai Imre váradai kanonok (*Emerico de Waya canonico ecclesie Waradiensis, confratre meo*) kölcsönadott neki költségeire 75 forintot (DL 97631.); mivel azonban Mihály éneklőkanonoksága okán a székeskáptalannak is tagja volt, így Vajai Imre is ott volt társa. Egyébként minden oklevélben Vajai Imre váradai kanonokként szerepel (vö. a *Kristóf I.*: Váradai káptalanok i. m. 254. 915. jegyzetben szereplő forrásokkal).

¹⁷⁵ *Kristóf I.*: Váradai káptalanok i. m. 249/149. sz. (1509, mint székeskáptalani); *Bogdándi Zs.*: Váradai káptalanok i. m. 41. (1506–1509).

¹⁷⁶ Közbenső adatok: 1507. jún. 1. (DL 38447.), 1509. aug. 9. (DF 278544.).

¹⁷⁷ *Kristóf I.*: Váradai káptalanok i. m. 225/87. sz. (1508–1512, valószínűbb, hogy Kálmáncsehi László prépost révén inkább a Somogy megyei Körmend szülötte lehetett); *Bunyitay V.*: A váradai püspökség i. m. II. 218. (1508–1512); *Bogdándi Zs.*: Váradai káptalanok i. m. 41. (1507–1511).

¹⁷⁸ Közbenső adat: 1508. jún. 24. (DL 56380.).

- János (Szerémújlaki)¹⁷⁹ 1516. dec. 7. (DF 253397.)¹⁸⁰ – 1525. jan. 10. (DF 278485.)
 János (Pécsi)¹⁸¹ 1521. jan. 12. (A Justh család levéltára 1274–1525. Közzéteszi Borsa Iván.
 [A Magyar Országos Levéltár Kiadványai II. Forráskiadványok 20.] Bp. 1991. 725. sz.)¹⁸² –
 1524. jún. 15. (DL 72445.)
 Lőrinc (Keresztúri)¹⁸³ 1517. júl. 26. (DF 253404.)¹⁸⁴ – 1524. aug. 25. (DF 278519.)
 Márton (Méggyi)¹⁸⁵ 1512. aug. 14. (DL 99775.)
 Máté (Tasnádi)¹⁸⁶ 1503. jún. 22. (A Balassa család levéltára 1193–1526. i. m. 466. sz.)
 Mihály (Kálmáncsehi)¹⁸⁷ 1503. jan. 8. (DL 56337.)
 Miklós (Székely)¹⁸⁸ – nem volt a társaskáptalan tagja.¹⁸⁹
 Osvát (Kanizsai)¹⁹⁰ presbiter 1497. aug. 21. (DL 97541.)¹⁹¹ – 1516. júl. 4. (DL 99270.)

¹⁷⁹ *Kristóf I.*: Váradai káptalanok i. m. 248/144. sz. (1523–1524); *Bunyitay V.*: A váradai püspökség i. m. II. 221. (1524); *Bogdándi Zs.*: Váradai káptalanok i. m. 42. (1523, Szerémi), (1524–1525).

¹⁸⁰ Közbenső adatok: 1523. II. 5. (DL 71172., mint Szerémi), 1524. márc. 4. (DL 23855.).

¹⁸¹ *Kristóf I.*: Váradai káptalanok i. m. nem ismeri; *Bogdándi Zs.*: Váradai káptalanok i. m. 42. (1521–1524).

¹⁸² Közbenső adat: 1521. ápr. 17. (DL 74409.).

¹⁸³ *Kristóf I.*: Váradai káptalanok i. m. nem ismeri; *Bogdándi Zs.*: Váradai káptalanok i. m. 41. (1517–1524).

¹⁸⁴ Közbenső adatok: 1519. szept. 21. (A Justh család levéltára 1274–1525. i. m. 705. sz.), 1524. jan. 20. (DL 36863., felszentelt pap, javait sorora leányára hagyja).

¹⁸⁵ *Kristóf I.*: Váradai káptalanok i. m. 232/100. sz. (1512); *Bunyitay V.*: A váradai püspökség i. m. II. 218. (1512); *Bogdándi Zs.*: Váradai káptalanok i. m. 41. (1512, Meghi néven, Magyi Sebestyén rokonának tartva, de nem ismerünk ilyen nevű családtagot [vö. *C. Tóth Norbert*: Szabolcs megye működése a Zsigmond-korban. Nyíregyháza 2008. 196.], Csanád megyében azonban van ilyen nevű település – Csánki I. 700.)

¹⁸⁶ *Kristóf I.*: Váradai káptalanok i. m. 252/156. sz. (1503); *Bogdándi Zs.*: Váradai káptalanok i. m. 41. (1503).

¹⁸⁷ *Kristóf I.*: Váradai káptalanok i. m. 221/78. sz. (1503); *Bunyitay V.*: A váradai püspökség i. m. II. 218. (1503); *Bogdándi Zs.*: Váradai káptalanok i. m. 41. (1503).

¹⁸⁸ *Kristóf I.*: Váradai káptalanok i. m. 248/145. sz.; *Bunyitay V.*: A váradai püspökség i. m. II. 166.

¹⁸⁹ Amint arra már Kristóf Ilona is felhívta a figyelmet a Székely Miklós birtokában volt kódex bejegyzése (*Liber Nicolai Scekel canonici Waradiensis*) alapján, Bunyitay Vince – forrásjelzet nélküli – állításával szemben Székely Miklós váradelőhegyi kanonokságát semmilyen adattal sem tudjuk alátámasztani.

¹⁹⁰ Az eddigi szakirodalom szintén két külön személynek tekintette őket, de a pályaképük alapján nagy valószínűséggel azonos személyekről beszélhetünk. – *Kristóf I.*: Váradai káptalanok i. m. 26/117–118. sz. (oltárigazgató 1497–1499, kanonok 1493–1495, Szűz Mária társaskáptalan kanonokja 1497, itt az 1497. márc. 28-ai oklevélben nem szerepel a neve [DL 99172.]) és 220/75. sz. (1505–1508); *Bunyitay V.*: A váradai püspökség i. m. II. 217. (1497) és 218. (1507–1508); *Bogdándi Zs.*: Váradai káptalanok i. m. 38. (1497–1499), 41. (1501–1512) és (1508, Kanizsai Máté? néven). – Előtte a Szent Margit-oltár igazgatója 1493. dec. 16. (DL 56263.), 1494. jan. 1. (DL 56265.), 1494. jan. 5. (DL 99158.), 1495. szept. 19. (DL 26653.), majd a kisebb Szűz Mária-társaskáptalan kanonokja (*canonicum novi collegii Beate Marie virginis in castro Waradiensis predicto fundati*): 1497. júl. 3. (DL 65171., ebben: *presbitrum, rectorem altaris canonicum*), 1497. júl. 11. (DL 99713.), 1497. júl. 23. (DL 65173.) – *Bunyitay V.*: A váradai püspökség i. m. II. 201–202. nem ismeri.

¹⁹¹ „*canonicum novi collegii Beati Ladislai regis in dicta ecclesia nostra fundati*” – Közbenső adatok: 1497. nov. 3. (DL 46410., 99757.), 1499. szept. 30. (DL 47301., ebben „*Sancti regis*”), 1499. ápr. 8. (DL 20817., ebben: *canonicum novi collegii sepulture Sancti regis Ladislai in dicta ecclesia nostra fundati*) – eddig csak keresztnévvel; 1501. júl. 22. (DL 88866.), 1504. jún. 15. (DL 62379.), 1505. jan. 1. (DL 69888.), 1507. ápr. 15. (DL 38446.), 1507. júl. 14. (DL 26668., 10008., DF 257908.), 1508. III. 28. után (DL 73348.), 1508. nov. 1. (DL 56384.), 1510. máj. 3. (DL 57893.), 1512. ápr. 12. (DL 99774.).

- Pál (Hatvani)¹⁹² 1502. aug. 13. (DL 99216.)
 Pál (Debreceni)¹⁹³ 1507. júl. 6. (DL 88967.)
 Péter (Tercsi)¹⁹⁴ 1511. ápr. 25. után (DL 65197.)¹⁹⁵ – 1513. júl. 13. (DL 99777.)
 Péter (Eperjesi)¹⁹⁶ 1519. ápr. 18. (DL 99295.)¹⁹⁷ – 1525. febr. 18. (DL 47596.)
 Sebestyén (Ungvári)¹⁹⁸ 1520. aug. 14. (DF 277768.)¹⁹⁹ – 1525. febr. 11. (DL 26694.)
 Simon (Nagynyúli)²⁰⁰ 1517. ápr. 27. (DL 99279.)²⁰¹ – 1525. szept. 15. (DF 254561.)

II. A váradi Szent László király sírja és a váradelőhegyi Szent István protomártír társaskáptalan statútumai

Az újonnan létrehozott, illetve a váradelőhegyi társaskáptalannal egyesített intézménynek a szabályzatát előbb Kálmáncsehi Domokos váradi püspök és kijelölt erdélyi püspök 1501 nyarán, majd Turzó Zsigmond váradi püspök 1508. december 15-én erősítette meg. A statútumok mindkét szövege egy-egy eredeti példányban maradt fenn, a korábbi szövegben azonban szerepelnek a minden bizonnyal 1508-ban történt változtatások is: az 1501. évi példányt egyfajta fogalmazványként használták, míg az 1508. évi tisztázatnak nevezhető. Ez utóbbit Erdődy Pálffy Miklós nádor 1727. szeptember 19-ei, a premontrei rend kérésére kibocsátott requisitoria értelmében a pozsonyi káptalan 1727. szeptember 28-án adta ki

¹⁹² *Kristóf I.*: Váradi káptalanok i. m. 211/57. sz. (1502); *Bunyitay V.*: A váradi püspökség i. m. II. 217. (1502); *Bogdándi Zs.*: Váradi káptalanok i. m. 41. (1502).

¹⁹³ *Kristóf I.*: Váradi káptalanok i. m. nem ismeri; *Bogdándi Zs.*: Váradi káptalanok i. m. 41. (1507).

¹⁹⁴ *Kristóf I.*: Váradi káptalanok i. m. 252/156. sz. (1513); *Bunyitay V.*: A váradi püspökség i. m. II. 218. (1513); *Bogdándi Zs.*: Váradi káptalanok i. m. 41. (1512). – Valószínűleg a Nógrád megyei Szalmatercs szülötte (Csánki I. 107.).

¹⁹⁵ Az oklevélben csak a név vége látszik: »[...] de Tercz». – Közbenső adat: 1512. jan. 25. (DL 62399.).

¹⁹⁶ *Kristóf I.*: Váradi káptalanok i. m. 201/42. sz. (1519); *Bunyitay V.*: A váradi püspökség i. m. II. 220. (1519); *Bogdándi Zs.*: Váradi káptalanok i. m. 42. (1519–1523) – Korábban szentszéki jegyző volt: 1517. nov. 20. (DL 74369.), majd a székeskáptalan jegyzője, vö. *Bogdándi Zs.*: Váradi káptalanok i. m. 38.

¹⁹⁷ Közbenső adatok: 1519. aug. 11. (DL 71219.), 1520. febr. 7. (DL 74399.), 1522. júl. 2. (A Justh család levéltára 1274–1525. i. m. 730. sz.), 1522. okt. 7. (DL 72441.).

¹⁹⁸ *Kristóf I.*: Váradi káptalanok i. m. 254/162. sz. (1524–1525); *Bogdándi Zs.*: Váradi káptalanok i. m. 42. (1520–1525).

¹⁹⁹ Közbenső adatok: 1520. szept. 6. (DL 73368.), 1524. júl. 14. (DF 244299.), 1524. aug. 12. (DL 23978.), a Várad városi házában idéztek meg két bihari szolgabírórt.

²⁰⁰ *Kristóf I.*: Váradi káptalanok i. m. 235/114. sz. (1512–1525, az 1512. évi oklevél helyesen 1522. évi [DL 32597.]); *Bunyitay V.*: A váradi püspökség i. m. II. 218–220. (1516–1525, az 1516. évi oklevél valójában 1517-es [DL 29631., vö. DL 47218.]); *Bogdándi Zs.*: Váradi káptalanok i. m. 41. (1517–1525). – Valószínűleg a Kolozs megyei Nagynyulás falu szülötte (Csánki V. 387.) és nem a Győr megyei Nyúl településé.

²⁰¹ Közbenső adatok: 1517. nov. 13. (Monumenta rusticorum i. m. 439., DL 29387., 29631.), 1519. ápr. 17. (DL 29972.), 1522. szept. 29. (DL 23686., 89167.), 1522. okt. 2. (DF 282939.), 1522. nov. 22. (DL 32597.), 1523. jún. 17. (DL 47511.), 1524. ápr. 27. (DL 83117.), 1524. dec. 11. (DL 26337.), 1525. júl. 8. (DL 24147., 72215.).

átírásban.²⁰² Ugyancsak átírta a pozsonyi káptalan 1811. évi hiteles másolatában,²⁰³ amelynek jelenlegi őrzőhelye azonban nem ismert.

Az 1501 nyarára keltezhető példány szövege négy kétrét hajtott, mérleget ábrázoló vízjeles papírlap füzetszerűen összefűzött tizenkét – számozatlan – oldalán található (ennek oldal-számai szögletes zárójelben állnak: [2.]).

Az 1508. évi példány szövege négy kétrét hajtott papírlap füzetszerűen összefűzött 16 – számozatlan – oldalán szerepel (ennek oldalszámai szintén szögletes zárójelben, de félkövéren állnak: [2.]). A két példány egykor össze lehetett fűzve.

Mindkettő levéltári jelzete: SNA, Hodnoverné miesto Bratislavská kapitula (Pozsonyi káptalan hiteleshelyi levéltára), Capsa 63, fasc. 4 M, nr. 11. (DF 227563.) – Az 1811. évi hiteles másolatból kiadta *Bunyitay V.: Szent László sírjának káptalana* i. m. 181–186. és *Üő: A váradi püspökség* i. m. II. 209–213., az eskü-formulák elhagyásával.

A kiadás elvei: a két szövegben igyekeztem a lehető legkevesebb jegyzetet elhelyezni, a két példányban és az egyes példányokon belül a „v” és „w” betűket (például az *Evangelia*, illetve *Ewangelia* szó esetében) nem jelöltem külön, hanem egységesen „w” betűvel írtam át minden esetben. A szöveget a Magyarországon szokásos, a latin források kiadása során követett elvek szerint közlöm: normalizált „ti”, az „e” megtartása az „ae” helyett, „Beatus”, „Sanctus” és a személynevek nagy kezdőbetűs írása. A központozást normalizáltam; a vesszőhasználatban azt az elvet követtem, hogy a szintaktikailag összetartozó elemek közé ne kerüljön vessző, ugyanakkor a közbe- és egymásba is ékelt mellékmondatok értelmezhetőségét megkönnyítsem. A jegyzék eredeti tagolását nagyrészt megtartottam, természetesen az oldalváltásokra – jóllehet azokat a szövegben szögletes zárójelben álló számmal [8.] jelöltem – nem voltam tekintettel.

(1501 nyara)	1508. december 15.
[1.] Jhesus Maria	
Statuta capituli Varadiensis ²⁰⁴	
[I.] Ego .N. iuro per hec sancta Dei evangelia reverendissimo domino,	
Dominico episcopo	prelato
ecclesie Waradiensis ac reverendissimo domino,	
fratri Benedicto episcopo Trinopolitanensi,	
preposito nostro pro tempore existenti et suis successoribus canonice intrantibus in omnibus lictis et honestis semper obedire, discordias inter fratres nunquam seminare, bona ecclesie conservare, predicta vero seu indebite alienata iuxta posse recuperare; item statuta et constitutiones presentes approbatas et inantea approbanda et observanda servabo sine contradictione diligenter, item, quod secreta ecclesie, tenores privilegiorum et aliarum litterarum sensum et intellectum, que in damnum ecclesie nostre verisimiliter [2.] vergere possent, directe vel indirecte, occulte et manifeste per me vel per alium vel alios quoscumque [2.] non pandam aliquomodo; item quod consilia fratrum de capitulo prenotate ecclesie nostre et tractatus pro utilitate capitulari in loco capitulari vel extra factos ac habitos non manifestabo cuiquam; item quod utilitatem huius ecclesie nostre consilio, favore et auxilio iuxta meum posse procurabo, ita me Deus adiuvet et gloriosa Dei genetrix virgo Maria et hec Sancta Dei Ewangelia et Sanctissimus Stephanus	

²⁰² SNA, Nagyváradi premontrei prépostság levéltára, Középkori oklevelek F. 1, N. 6. (DF 286525.)

²⁰³ Jászói konvent házi (jelenleg: magán) lt. F. 100, N. 12. (Az oklevél jelenleg lappang.)

²⁰⁴ Újkori kézzel.

prothomartir.	prothomartir, etc.
Iuramentum prestandum pro novo decano tacto Ewangelio ²⁰⁵ Ego .N. canonicus novi collegii iuro ad puritatem conscientie	
	mee
per hec Sancta Ewangelia Dei, quod iura ecclesie nostre Sancti Stephani prothomartiris et [3.] novi collegii negocia cure et solitudini mee ²⁰⁶ iuxta tenorem presentis nostre constitutionis specialiter commissa fideliter ²⁰⁷ et legaliter sine fraude pro posse exercebo, res et bona ad manus meas venientes domino preposito ²⁰⁸	
	meo
et dominis de capitulo sine fraude et dolo ac diminutione et ad iussa eiusdem domini prepositi et canonicorum presentabo, sic Deus me adiuuet et Beatus Stephanus	
prothomartir.	prothomartir, etc.
[3.] In ²⁰⁹ nomine Sancte	
et Individue	
Trinitatis, Amen. Humanum genus duobus regitur, naturali videlicet iure et moribus sive legibus, lex namque ²¹⁰ dicitur constitutio scripta, mos autem est consuetudo longa, ²¹¹ et quia iuris precepto caveri novimus honeste vivere, alterum non ledere et ius suum unicuique reddere. Eapropter nos, reverendus in Christo pater et dominus frater [4.] Benedictus episcopus Trinopolitanensis ac canonicus et in pontificalibus vicarius ecclesie Waradiensis ac prepositus et canonicus novi collegii sive sepulchri Beatissimi regis Ladislai ac capituli ecclesie Beati Stephani prothomartiris de promontorio Waradiensis cupientes in unione et concordia perfecta dies nostros et labores nostros continuos, cum Dei adiutorio, quantum possumus transigere, ut et in propria nostra persona et in rebus tam ecclesie nostre predictae, quam in privatis nostris negociis tranquilla mente persistamus et a manu potentiori eas defendamus pro virili nostra. Constitutiones presentes, quibus regulatissime vivamus et in iuribus nostris in alterutrum protegamur, unanimiter facere decrevimus, submittentibus nos et bona nostra ac ecclesie nostre predictae [4.] auctoritati et singulari protectioni et defensionis ipsasque constitutiones nostras correctioni, emendationi atque reformationi reverendissimi [5.] in Christo patris et domini, domini Dominici episcopi ecclesie Waradiensis, domini scilicet et patroni atque auctoris dicti novi collegii et ecclesie nostre capitularis predictae gratiosissimi. Quequidem nostre constitutiones infrascriptis articulis de voluntate et consensu prefati domini fratris Benedicti episcopi prepositi nostri et nostra communi descripte sunt salvo iure addendi, mutandi, minuendi et corrigendi, prout temporis varietas exigit, nam statuta quandoque secundum varietates temporum imminentes transmuntur vel augmentantur aut diminuuntur ex causis novis rationalibus et urgentibus supervenientibus. Quequidem tamen ²¹² cause rationabiles ipsi domino preposito nostro predicto vel successoribus eiusdem et nobis unanimiter videbuntur, eas quoque constitutiones nostras presentes vel in futurum iuxta conditionem temporis	
	ex voluntate et annuentia reverendissimi [6.] domini episcopi Waradiensis pro tempore existentis
describendas, dominus prepositus noster pro tempore constitutus atque quilibet ex nobis iuramento corporali ad Sancta Dei Ewangelia manibus nostris tacta approbare sit astrictus et obligatus secundum formam iuramenti presentibus insertam, [5.] ut eo fortius hee nostre constitutiones et statuta valitura sint et permaneant. Primus articulus Quod quatuor canonici ex nobis secundum creationem et	
senioratum	senioratum
ipsorum teneantur in ecclesia capitulari Sancti Stephani per	
tres	duos
menses integros per se personaliter vel alium ex fratribus canonicis de voluntate domini prepositi nostri pro tempore constituti	

²⁰⁵ A korábbi példányban a dékáni eskü szövege másik kézzel.

²⁰⁶ A korábbi példányban az egyidejűleg kihúzott „michi” főlé írva.

²⁰⁷ A korábbi példányban egyidejűleg a sor felett beszúrva.

²⁰⁸ A korábbi példányban előtte a sor végén kihúzva ugyanez a szó.

²⁰⁹ A korábbi példányban innen egy harmadik kézzel. A későbbi példányban a második kézzel.

²¹⁰ Mindkét példányban „nanque” áll.

²¹¹ „Humanus [...] longa” – Gratianus D. 1 d.a.c.1. (*Aemilius Friedberg*: Corpus Iuris Canonici. Pars prior. Decretum magistri Gratiani. Graz 1959. 1.) – Az azonosítást Somogyi Szilviának köszönöm.

²¹² A korábbi példányban a szó egyidejűleg a sor felett beszúrva.

exposcat	
inhabitare, ubi et universas fassiones, relationes atque protestationes nobilium regnicolarum referri audiant et eos diligenter auscultent et notario referant inscribendas et annotandas et elapsis dictis	
tribus	duobus [7.]
mensibus alii quatuor canonici sequentes priores dictam ecclesiam nostram capitularem modo simili inhabitaturi per se vel per alium fratrem suum canonicum ascendant. Secundus articulus Quod reverendus dominus frater Benedictus episcopus et prepositus noster pro tempore constitutus et successores sui prepositi teneantur singulis diebus dominicis et festis in ecclesia nostra predicta capitulari Sancti Stephani prothomartiris in cantu celebrare vel celebrari facere unam missam de die occurrente vel prout devotio [6.] ipsius domini prepositi et canonicorum exiget, contrafaciens idem dominus prepositus noster pro ipsius negligentia mulctetur in quinquaginta denariis usualis monete. Preterea in ecclesia Beati Stephani ipsi canonici residentes teneantur primas et secundas vespervas in festivitibus et diebus dominicis occurrentibus cantare, ipse quoque dominus prepositus noster nomine et vice sua aliquem idoneum presbiterum [8.] ipsis canonicis associet, cantare primas et secundas vespervas festivitatis vel solennitatis occurrentis, vel si festivitas precipua puta Nativitatis, Resur(rectionis, Epifaniarum Domini et Beatissime Virginis Marie, omnium sanctorum et hiis similes aut solennitas patronorum nostrorum occurrerint, etiam alii ex canonicis ad arbitrium domini prepositi nostri pro tempore constituti ascendant. Tertius articulus Quod ipsi quatuor canonici assignati ad inhabitandum dictam ecclesiam nostram capitularem teneantur et missam diei in festivitibus et diebus dominicis cantare et feriatis diebus, missam unam secundum eorum seriem privatim sine cantu celebrare pro animabus benefactorum et elemosinariorum nostrorum, contrafaciens pro qualibet negligentia	
mulctentur	mulctetur
in decem denariis. [7.] Quartus articulus Quod canonici alii preter illos quatuor canonicos, qui ad ecclesiam nostram capitularem Sancti Stephani	
assignati	consignati
sunt, teneantur in propriis eorum personis,	
si comode fieri potest,	nisi aliquid legitimum eis obstet impedimentum [9.] vel in alio aliquo negotio occupati sint,
missam Beatissime Marie virginis in aurora in ecclesia cathedrali Waradiensi sub nomine et titulo novi collegii Beatissimi regis Ladislai fundatam in superpellicis cantare	
cessante tenore ²¹³ legitimo impedimento, de qua ipse domino preposito nostro	
et	aut
nobis vere constet,	
contrafaciens	
mulctentur	mulctetur
in denariis	
sex.	decem.
Quintus articulus Quod redditus et obventiones universarum possessionum portionumque possessionariarum, molendinorum et pratorum atque decimarum et nonarum tam frugum, quam vinorum, agnellorum, et quartam frugum de comitatibus Beekes et Kyskereskez	
Beekes et Kyskereskez	Beekes et Kyskereskez
provenire debentium equaliter inter nos, qui divinis deserviunt	
et in sacris constituti sunt,	vel ut supra deservire faciunt,
dividuntur,	
	pecunie vero sigillares et alie quotidiane distributiones tantummodo in sacris existentibus et non aliis interestibus dividantur, nisi prout de iure communi

²¹³ Az áthúzás miatt nem jól olvasható szó, az itt szokásosan álló „omni” nem olvasható ki belőle.

<p>salva dupla parte, que ex hiis redditibus domino preposito nostro pro tempore constituto deputetur, assignetur et excidatur.</p> <p>Sextus articulus</p> <p>Quod omnes canonici creati novi collegii</p>	
<p>in sacris constituentur et</p>	
<p>residentiam [10.] faciant personalem,</p>	
	<p>nisi a reverendissimo domino episcopo Waradiensi pro tempore constituto cum aliquibus eorum dispense- tur, tales tamen absentes nihilominus onera ipsis alia incumbentia per alios substitutos diligenter adimplere faciant, alias enim</p>
<p>nullatenus valeat aliquis ex nobis pretextu alicuius privilegii [8.] vel concessionis se absentare ab hac ecclesia nostra capitulari et novo nostro collegio propter necessitatem et oportunitatem, quam habemus ad inhabitandam dic- tam ecclesiam nostram capitularem et psallendam missam Beatissime Marie virginis in aurora in ecclesia cathedrali Waradiensi, nisi necessitas vel evidens utilitas ecclesie nostre aliud exposcat.</p> <p>Septimus articulus</p> <p>Quod quodcumque littere alique causales vel quecumque alie sigillande erunt, ex insinuatione notarii nostri sive scriptoris, custos et conservator clavis sigilli nostri capitularis tenebitur convocare universos fratres nostros in sacris constitutis tempore, quo missa Beate Marie virginis in aurora in ecclesia cathedrali Waradiensi cantabitur, ad sigillandum vel saltem aliquo ex fratribus nostris absente suo substituto vel supportanti significare, ut si volet, ad sigillandum [11.] ascendat,</p>	
	<p>hora ad hoc deputata,</p>
<p>alioquin alio tempore, si alique littere sigillande venerint, idem conservator clavis sigilli tenebitur fratribus nostris insinuare et ex domibus eos convocare ad sigillandum. Item de voluntate domini prepositi nostri et nostra commu- ni eligatur aliquis ex fratribus nostris in sacris constitutis, qui tamen sit idoneus et fidelis pro conservatore [9.] clavis sigilli nostri capitularis.</p> <p>Octavus articulus</p> <p>Quod dominus prepositus noster pro tempore constitutus curam gerat et superintendat bonis et possessionibus ac iobagionibus ecclesie nostre predicte et advertat ad fratres nostros, ne cum ad decimandum electi fuerint vel ad col- ligendum, proventus nostros quoscunque pro se ipsis quitquam ex eis usurpent et vendicent, et universi proventus et redditus nostri ad manus decani nostri pro tempore constituti administrentur et presententur, qui postea fideliter ipsi domino preposito nostro et nobis assignare valeat.</p> <p>Nonus articulus</p> <p>Quod cum ipsi fratres nostri taliter ad colligendos redditus [12.] nostros deputati redierint, ipse dominus preposi- tus noster cum canonicis fratribus suis ad id per eum convocatis vel per eos ad id electis, ab eisdem rationem exigat et circumspiciat, si idem diligenter et fideliter officium suum compleverit.</p> <p>Decimus articulus</p> <p>Quod propter paucitatem proventuum nostrorum hoc tempore existentium aliquis ex fratribus nostris per ipsum dominum prepositum nostrum pro tempore constitutum et nos in festo circumcisionis Domini vel sequenti die [10.] electus in decanum, hoc officium decanatus assummere et acceptare debeat sine difficultate aliqui, qui universas causas et lites ac controversias colonorum et iobagionum nostrorum audire et eas diffinire debeat, si vero alique ardue fuerint, eas vel per viam simplicis querele, vel per viam appellationis diffiniendam ad dominum prepositum nostrum pro tempore constitutum transmittat, qui unacum voluntate nostra cognoscere et fine debito terminare valeat.</p> <p>Undecimus articulus</p> <p>Quod notarius noster pro tempore constitutus iuramentum [13.] prestare teneatur, quod litteras necessarias sub sigillo nostro capitulari emanandas fideliter et sine fraude conscribet et conficiet, et litteras ac litteralia instrumenta et copias litterarum nobis sine diminutione presentabit.</p> <p>Duodecimus articulus</p> <p>Quod prepositus et canonici signanter in loco capitulari et etiam extra locum capitularem omni honore et reverentia se teneant, verba obprobriosa et contumelias aut iniurias unus alteri non inferat, neque procaciter unus alteri respondeat vel insultet, contrafaciens pro modo culpe aut excludatur, aut mulctetur, prout ipso preposito et canonicis videbitur.</p>	

Nos ²¹⁴ Dom ²¹⁴	Si tamen talis exclusus pretenderit se gravatum, poterit ad reverendissimum dominum episcopum ecclesie Waradiensis pro tempore constitutum vel eius vicarium in spiritualibus appellare.
[11.] Nos ²¹⁵ Dominicus episcopus ecclesie Waradiensis postulatus ecclesie Albensis Transsilvane has constitutiones presentes et facturas ²¹⁶ honorabilis capituli ecclesie Sancti Stephani prothomartiris de promontorio Waradiensis per prepositum et canonicos unanimiter editas ex certa scientia nostra approbamus et roboramus atque confirmamus presente proprio cirografo nostro etc.	
Tredecimus articulus Quod quodcumque aliquis ex fratribus aliquid actionis movere vel intentare voluerit contra alium fratrem suum, extunc idem talis accusator ex fratribus	
non valeat trahere	prius conveniat
illum fratrem suum in presentiam	
alicuius iudicis ordinarii, nisi in presentiam	
domini prepositi nostri pro tempore constituti, qui unacum fratribus actionem seu lites et controversias [14.] illius fratris accusatoris audiat, intelligat et fine debito concludat atque diffiniat.	
	Deinde autem si voluerit, poterit ad reverendissimum dominum episcopum Waradiensem aut eius vicarium appellare.
Decimus quartus articulus Quod dominus prepositus noster pro tempore constitutus aliquo ranore vel indignatione contra aliquem ex fratribus forte concepta non valeat propria sua auctoritate vel temeritate, illum fratrem nostrum vel aliquos ex nobis captivare, detinere vel incarcerare vel beneficio aut proventibus suis privare aut excludere de collegio fratrum, nisi prius habito tractatu cum fratribus, idem dominus prepositus noster cum suis canonicis iudicaverit legitime puniendum aut excludendum vel mulctandum. [12.]	
Quindecimus articulus Item ut omnis fomes discordie et diffidie procul a nobis habeatur, statuimus, quod nullus ex nobis audeat facere parcialitates alliciendo et attrahendo fratres ad vota sua vel conquirendo voces multas et favores fratrum quocumque quesito [15.] colore, ut voluntati sue satisfiat et id habeatur in capitulo, ut sibi videtur et placeat, contrafaciens tanquam unitatis et concordie destructor,	
aut de collegio fratrum excludatur aut puniatur, prout domino preposito nostro et fratribus suis canonicis de iure videbitur.	privetur proventibus trium integrorum mensium.
Nos ²¹⁷ Dominicus episcopus confirmamus et hos articulos manu propria etc.	Ego ²¹⁸ Sigismundus Thurzo episcopus ecclesie Waradiensis etc. pretactas constitutiones ac omnes et singulos articulos eiusdem constitutionis per hoc manuscriptum meum tamquam ordinarius et prelatus confirmo et roboro. Datum in castro nostro Waradiensis, feria sexta, XV Decembris anno salutis millesimo quingentesimo octavo.

²¹⁴ Így.

²¹⁵ Másik kézzel, valószínűleg Domokos püspök saját kezével.

²¹⁶ Így.

²¹⁷ Ugyanazzal a fentebbi kézzel.

²¹⁸ A püspök saját kezével.

THE FOUNDATION OF THE COLLEGIATE CHAPTER OF SAINT
LADISLAUS AT VÁRAD*By Norbert C. Tóth*

SUMMARY

The paper explores the foundation time of the collegiate chapter that was known by the double name of the „new college of King Ladislaus the Saint’s Tomb and the church of Saint Stephen the Protomartyr”, on the basis of its known provosts and the statutes issued by Domokos Kálmáncsehi, bishop of Várad. Scholarship has so far unanimously attributed the foundation of the new institution to the bishop of Várad, who would have established it by transforming the Premonstratensian convent that had previously existed at Váradelőhegy and enlarging its competences. Yet the surviving examples of the collegiate chapter’s statutes have maintained two different versions, with a chronological difference that has so far remained unremarked: one can be dated to the summer of 1501, and the other to 15 December 1508. While the former was indeed made in the time of bishop Kálmáncsehi, the latter was already confirmed by bishop Zsigmond Turzó. (The two texts are published in the Appendix.) Having analysed the problem of the foundation time, the author concludes that the collegiate chapter was in fact established by one of the prelates of Várad much earlier than so far supposed.

